

PALAČA IN PATRICIJSKA HIŠA V KOPRU OD ROMANIKE DO BAROKA

MATIJA MURKO, LJUBLJANA

UVOD

Koper spada skupaj z drugimi mesti Slovenskega primorja v območje, ki ga Stelè imenuje »prvi pas«,¹ katerega posebnost je prevladovanje neposrednega vpliva italijanske kulture in umetnosti. Dodamo lahko še, da je v primorskih mestih, zlasti pri bogatejših arhitekturah, tudi skorajda edini. Po eni strani je tako zaradi večstoletne beneške nadvlade, po drugi pa zato, ker je večino meščanstva teh mest do nedavnega sestavljalo italijansko govoreče prebivalstvo, kar dolgo časa velja tudi za neposredno kmečko zaledje. Prav zato so bili edini raziskovalci in razlagalci umetnostnozgodovinskih spomenikov neposrednega obalnega pasu Slovenskega primorja lep čas italijanski pisci in tudi prvo obsežnejše delo o Slovenskem primorju, Stelètova *Umetnost v Primorju*, se obmorskih mest največkrat dotika le mimogrede. Medtem ko prvi večinoma popolnoma zanikujejo pomen in vpliv širšega slovanskega zaledja na romansko čutečo umetnost v Primorju,² Stelè dokazuje močno samobitnost predvsem za umetnost drugega pasu, ki je sicer vplivana tako z juga kakor s severa, vendar ustvarja izvirne oblike. Sicer pa nam je slovenska primorska mesta neposredneje približal šele Bernik z razpravo *Organizem slovenskih obmorskih mest Koper, Izola, Piran*, ki se kljub izrazito celovitemu obravnavanju predvsem urbanističnih vprašanj dostikrat nadrobno posveti tudi posameznim arhitekturnim spomenikom, zlasti tam, kjer s svojimi lastnostmi izraziteje obvladujejo svoje urbano okolje.

NEKAJ BESED O ZGODOVINSKEM RAZVOJU KOPRA³

Rimski Capris na približno današnjem prostoru z arheološkimi izkopavanji zazdaj še ni dokumentiran. Sklepamo, da je naselje obsegalo vrhnji del otoka, ki je bil za naselitev najprimernejši in je bil tudi utrjen

¹ F. Stelè, *Umetnost v Primorju*, str. 17.

² Prav tam, str. 10, 11.

³ Glej: F. Kos, *Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku in M. Kos, Zgodovina od naselitve Slovencev do petnajstega stoletja; za novejšo dobo — Slovensko Primorje in Istra.*

z obzidjem. Gre za prostor sedanjega Titovega trga in Trga revolucije, vendar naj bi se naselje leta 555 razširilo do približno srede današnje Cankarjeve ceste. Zaledje je naseljevalo romansko prebivalstvo, ki se je začelo ob plimi preseljevanja narodov čedalje bolj umikati na težko dostopen (lahko branljiv) otok. Tedaj so ta območja pripadala Vzhodnemu rimskemu cesarstvu in Koper se je imenoval Justinopolis. Bizantinsko gospodarstvo je trajalo vse do leta 788; tedaj je Karel Veliki Istro dobil pod frankovsko oblast in tudi tu so se začele razvijati fevdalne oblike gospodarstva. Vendar so razmeroma samostojna primorska mesta ljubosumno varovala svoj, delno iz antike ohranjeni način političnega in gospodarskega življenja in jim ne gre v račun zlasti organizirana kolonizacija Slovanov na še pusta območja; frankovska oblast jih je naseljevala, da bi krepila gospodarsko moč. Obdobje prevladujočega fevdalnega reda je trajalo vse do premoči beneškega vpliva v istrskih mestih in do uveljavitve habsburške oblasti v notranjščini polotoka.

Leta 1077 preide Koper skupaj z ostalo Istro in Kranjsko pod svetno oblast oglejskih patriarhov. Ob tem si znajo mesta in kasteli ob obali in v notranjosti še naprej obdržati svojo notranjo samoupravo in ohranijo veliko konservativnost glede starih pravnih in jezikovnih izročil od rimske prek bizantinske dobe tja v srednji vek.

Povečini romansko prebivalstvo sili izpod oblasti oglejskih patriarhov (ti so bili večinoma nemškega rodu) in mesta navezujejo stike z gospodarsko močnejšimi Benetkami, ki čedalje bolj pritiskajo na Oglej. Mesta v zahodni Istri pridejo že ob koncu 13. stoletja pod beneško oblast (Koper leta 1278) in do leta 1420 mora Oglej Benetkam odstopiti na račun neplačanih dolgov že vso svojo posest v Istri in Furlaniji.

Vendar Koprčani tudi z beneško oblastjo niso zadovoljni; to izpričuje zlasti upor leta 1348, ko se beneški uradniki zatečejo v nezavzetni Levji grad. Le-ta so Benetke začele zidati že takoj po priključitvi Kopa, da bi z njega lahko branili mesto in ga hkrati zanesljivo nadzorovali. Težke trenutke preživi Koper tudi leta 1380, ko ga plenijo in rušijo Genovežani. Mir ne traja dolgo in leta 1413 ropajo po Koprju čete oglejskega patriarha Ludvika in kralja Sigismunda. Prebivalci so bili v nevarnosti zlasti leta 1417, ko so Turki prek Krasa pridrveli vse do mesta pa do Trsta in Soče. Vendar je otok kljub pomanjkljivemu obzidju zdržal tudi ta naskok. Nato je do konca 18. stoletja vladalo razmeroma mirno obdobje, ki pa so ga trgale pogoste epidemije kuge. Leta 1797 je Koper pripadel Avstriji in kmalu spet spremenil gospodarja — zasedli so ga Francozi. Vendar ta najnovejša zgodovina sega že prek obdobja, ki ga obravnavamo.

Stavbarska dejavnost v Koprju od romanike do baroka skoraj sovпада z nadvlado Beneške republike, njenim gospodarskim vrhuncem in propadom, kar vse bolj ali manj vpliva tudi na gospodarski in politični pomen Kopa in ne nazadnje tudi na njegov kulturni in umetniški razvoj.

Verjetno najstarejši ohranjeni stavbni spomenik Kopra je rotunda sv. Elije (Zadnikar jo uvršča v karolinško dobo⁴), medtem ko so med posvetnimi stavbami vse dokaj mlajše. Med najpomembnejše sodijo hiša Percauz v Valvasorjevi ulici, patriarhov stolp v Trubarjevi ter hiša št. 9 na Ribiškem trgu.

Skorajda v celoti ohranjena, z značilnimi stavbnimi elementi najbogatije opremljena in zato tudi za oko najbolj privlačna je prav gotovo hiša Percauz, iz enakomernih kamnitih kvadrov sezidana enonadstropnica na vogalu Valvasorjeve in Solinske ulice, ki jo na obeh odprtih fasadah krasita po dve, na kamnit venec naslonjeni bifori. Posebno sta poudarjeni tisti na severni fasadi, ki ju zgoraj varujeta kamniti dvokapni strešici, nad katerima se pod streho odpira še pravokotno okence s polico. Za podobne strešice na vzhodni strani najbrž ni bilo potrebe, ker okna že dovolj varuje razmeroma močan strešni napušč. Vsako biforo še posebej razživita po dva osrednja stebrička; ta dva sta najopaznejši dekorativni element, lasten romanski arhitekturi, ki učinkovito razveljavi sicer enolično stavbno gmoto. Zanimivo je, da loki niso vsi enaki — nekateri so romansko zaokroženi, drugi nakazujejo šilast sklep, tretji pa so že popolnoma gotško pojmovani. Zato lahko sklepamo, da je bila stavba večkrat predelana, ali pa, da se je njena zidava v prelomnem obdobju med romanko in gotiko predolgo zavlekla in tako kaže lastnosti obeh dob in samega prehoda. V tem primeru bi njen nastanek morda kazalo datirati okoli konca 13. in morda še v začetek 14. stoletja.

Starejši bo verjetno patriarhov stolp z romansko odprtino na severni strani; je sicer enako dobro zidan kot hiša Percauz, vendar veliko manj razgiban in z manj odprtini, kar daje precejšno težo domnevi, da gre za sestavni del najstarejšega koprškega obzidja.

Stavba na Ribniškem trgu (št. 9) sicer kaže dve zgodnjegotški bifori, v sredi podprti z romansko občutenim stebričkom, vendar je levo od njiju opaziti dva polokrogla loka, ki bi utegnili predstavljati ostanke zazidanih romanskih okenskih odprtin. Pomislek zbuja kvečjemu njuna nenavadna velikost v primeri z biforama, vendar lahko zaradi lokacije ob enem izmed koprških pristanišč sklepamo na to, da je prvotno šlo za pomembnejšo javno stavbo, ki bi tak način zidave upravičevala.

Sicer pa je še pri vrsti koprških hiš mogoče odkriti romanske prvine, saj gre tudi pri dosti stilno poznejših arhitekturah za predelavo romanskih stavb, na primer pri pretorski palači, ki je bila v svoji prvotni obliki dveh stavb — potestas Iustinopolis in potestas Marhionis — z loggio med njima, postavljena najkasneje okoli sredine 13. stoletja,⁵ bila kasneje neštetokrat predelovana in je začela svoj sedanji videz dobivati ob koncu 15. stoletja. Tudi poznoromanski portal v odcepu Župančičeve ulice blizu hiše Fili-putti je s svojim rahlo nakazanim nagnjenjem k šilastemu sklepu eden izmed dokazov za tako trditev. Zadnja inventarizacija koprškega zgodo-

⁴ M. Zadnikar, *Romanska arhitektura na Slovenskem*, str. 265.

⁵ A. Alisi, *Il palazzo pretorio*, str. 7.

vinskega stavbnega fonda je potrdila bogato romansko urbanistično in stavbno izročilo koprškega mestnega jedra, ki je sicer pri površnem pregledu že precej skrito z nanosi poznejših slogov.⁶

GOTIKA

Gotika je v Kopru poleg baroka najbolj zastopano stavbno obdobje. Slogovno jo lahko omejimo v 14. in 15. stoletje, kjer je meja zlasti proti koncu precej natančno zarisana z osemdesetimi leti 15. stoletja; tedaj nastaja v renesančnih oblikah desno krilo pretorske palače, ki je bila kot najpomembnejša koprška stavba gotovo tudi slogovno vodilo vsaj za palače koprških plemenitašev. Iz približno istega časa je tudi prvo nadstropje fasade koprške stolnice; z renesančno umirjenostjo ustavi gotski vzpon pritličja. Že začetek 16. stoletja pa dá najlepšo koprsko renesančno arhitekturo — Mudina vrata.

V okviru teh dveh stoletij je pri posvetnih stavbah razmeroma zelo težka natančnejša časovna razvrstitev, saj razen pri loggi in levem krilu ter celotni zasnovi pretorske palače nikjer ne naletimo na vsaj približno tako bujno razčlenjeno gotsko kristalizacijo fasade, kot jo lahko v istem obdobju na vrsti palač odkrivamo v Benetkah.

V 14. stoletju dobi Koper svoje prostorske meje, to se pravi, da se razvije po vsem otoku. V istem in v naslednjem stoletju se opazno sprosti tudi močna stavbna dejavnost; ta nam izpričuje množica še danes ohranjenih gotskih hiš, predvsem v ribiškem in kmečkem delu otoka. V osrednjem delu Kopra, kjer so našle svoj prostor številne plemiške palače, jih je manj in razen nekaterih že omenjenih vrhunskih del ter nekaj patricijskih hiš v kakovosti oblikovanja niti posebej ne izstopajo od prebivališč paolanov in ribičev. Morda si to lahko razlagamo s tem, da se družbena plastitev še ni razvila tako kot nekaj stoletij pozneje, pa tudi s tem, da je bila gotika zaradi svojih razmeroma preprostih, a impresivnih oblik bržkone čustveno precej enako dostopna vsem plastem prebivalstva. Kdor si ni mogel privoščiti trilstnega loka iz istrskega klesanega kamna, je naredil enakega iz opeke. Po drugi strani se zdi zelo verjetno, da so najpremožnejše družine vztrajno sledile spreminjajočemu se slogu in da je lepo število najbogatejših gotskih palač spremenilo svoje lice predvsem v zmagovitem obdobju baroka. V restavracijskih posegih zadnjega časa je bilo odkritih nekaj gotskih prvin na stavbah, ki sicer kažejo znamenja kasnejših slogov, tako na primer gotska bifora, ki je prezentirana na obnovljeni fasadi stavbe št. 4 v Čevljarski ulici.

Zato ne bo odveč, če si ob patricijskih hišah ogledamo tudi nekaj dobrih primerov meščanske arhitekture; sem lahko štejemo predvsem hišo Sauro na Ribiškem trgu, hišo na Gramscijevem trgu, enoosno stavbo v Ulici stare pošte, omenimo pa še nekaj drugih.

Prva je v neposredni soseščini stavbe, ki smo jo obravnavali v prejšnjem poglavju in vsaj v prvem nadstropju pomeni lep primer popolnoma razvite stanovanjske gotike. Posebno pozornost zbuja vogalna bifora, edina

⁶ Zavod za spomeniško varstvo SRS, Koper.

te vrste v Kopru. Na kamnito okensko polico, ki je podprta s tremi izrazitimi profiliranimi konzolami, se na vogalu naslanja bel kamnit pilaster in ob robovih dva visoka pokončna kvadra iz sivega kamna, ki pa ne dosežeta začetka lokov. Oba trolistna loka sta natančno izpeljana iz opeke. Posebnost je sožitje treh različnih gradiv — dveh vrst kamna in opeke. Zlasti srednji pilaster je preračunan na to, da dá temu najbolj izoblikovanemu delu stavbe s svojo belino poseben poudarek. Na fasadi je še eno okno z enakim trolistnim sklepom, vendar podprto s prilastroma iz istega kamna, iz katerega je narejena stavba. (Posebnost je droben primer historicizma: na sosednji hiši je na vogalu narejeno še eno okno istega tipa in iz enakega gradiva, vendar očitno dosti mlajše.)

Hiša na Gramscijevem trgu nas seznanja s posebno prvino koprškega gotskega stavbarstva. Na barbakanih, lesenih konzolah, sloni celo prvo nadstropje — drug najbolj zgovoren primer so tri sosednje stavbe v Kidričevi ulici. Še najverjetnejša je teorija, ki jo zagovarja Caprin,⁷ da gre namreč za zgled prinesen iz »dežel kalifov«, s katerimi so imele Benetke tako trgovinske stike kot vojaške spopade in je tako vsaj nekaj islamskega duha postalo sestavni del beneške arhitekture 15. stoletja. Druga domneva, da se ta način zidave zgleduje po bosenskem doksatu, ni tako prepričljiva, ker razen z dalmatinskimi mesti, kjer teh primerov ni zaslediti in kjer bi morali biti taki vplivi zaradi bližine izvira dosti močnejši kot v Kopru, Benetke pa z Balkanom niso imele tesnejših stikov. Caprin poleg tega tudi poudarja, da so iz »stila, ki je imenovan gotski . . ., v Kopru poiskali nekatere modele, ki so prav presenetljivi.« Pri tem misli zlasti na hišo na Gramscijevem trgu ter stavbo na Gortanovem trgu zraven palače Almerigogna; ta stavba žal ne stoji več. Sicer pa je zidava z barbakani v Kopru precej pogostna in Caprin ima prav, ko posebej poudarja to posebnost koprške arhitekture, saj je ni mogoče srečati v nobenem izmed istrskih mest, celo v Izoli in v Piranu ne, čeprav sta Kopru najbližja. Podoben primer najde šele v Firencah in v nekaterih drugih toskanskih mestih, kjer »obstaja iz tega časa (15. stol.) dvojna vrsta poslopij, ki so se dvigala nad ozkimi uličicami in so imela obliko obrnjenih stopnic; vsako nadstropje sega iz nadstropja pod njim, podprto s podpornimi kamni tako, da se strešni venci med seboj skoraj dotikajo.«⁸ Mislil je torej na večnadstropne stavbe, vendar v Kopru nobena izmed podobnih ohranjenih hiš ne preseže višine enega nadstropja — čela in mansarde so dodani v baroku. Če pa Caprinova predmeta drži, lahko hiše, katerih prvo nadstropje sloni na barbakanih, postavimo v 15. stoletje. Tako bi lahko bliže časovno določili nekaj drugih stavb, na primer tri skupaj stoječe hiše v Kidričevi ulici, od katerih pa ima zadnja del barbakanov že zazidanih, hišo Favento-Guzzi v Obzidni ulici in stavbo v Kačji ulici, pa tudi čas nastanka v renesansi predelane stavbe na vogalu Gallusove ulice in Ulice stare pošte. Računati moramo tudi s tem, da je tak način zidave statično zelo zahteven in da so nedvomno marsikje, ko so se v stranskem zidu začele kazati razpoke, barbakane kratko in malo odstranili in pozidali nov zid kar nad pritličnim.

⁷ G. Caprin, *L'Istria nobilissima*, str. 106, vol. I.

⁸ Prav tam, str. 115.

Posebno zanimivi so tudi kamniti prstani, ki jih odkrijemo na vrsti romanskih in gotskih stavb, ponekod pa tudi na kasnejših, kar seveda kaže, da so bile predelane. Pravega namena prstanov ni mogoče ugotoviti, saj njihova razpostavitve ne dovoljuje nobene logične funkcije v zvezi s sušenjem perila, pridrževanjem polken ipd. Ostajajo pa posebnost ne le za koprsko arhitekturo, temveč tudi za stavbarstvo drugih primorskih mest.

Vse gotske stavbe, tudi patricijske, sklepa zelo poudarjen lesen napušč, podrt z močno profiliranimi konzolami, ki so bile najbrž večinoma še obrobene z leseno, drobno ornamentirano letvijo, kakršna se je delno ohranila na vzhodni fasadi hiše Favento-Guzzi in na palači Almerigogna. Zanimiva je notranja razdelitev prostorov paolanskih in ribiških hiš. Skozi vrata pridemo v širen prostor, ki pa ne rabi reprezentanci kot v patricijskih palačah, temveč je shramba za orodje in hlev za osla, torej gospodarski del hiše. Daljše stavbe imajo lahko tudi po več takšnih prostorov, a praviloma niso bili namenjeni stanovanjem. V stanovanjske prostore prvega nadstropja peljejo iz pritličja v bližini glavnega vhoda lesene stopnice. Danes ni opaziti kake posebne razdelitve prostorov, predvsem zato ne, ker so vse stavbe v pritličju in nadstropju že močno predelane. Ponekod je na zunanji steni viden še ostanek nape.

Patricijske hiše so se od drugih ločile predvsem po tem, da so bile navadno pozidane v dve nadstropji in skoraj dosledno ometane. Povrhu jih je bilo precej okrašenih na obcestni fasadi z bogato ornamentiko, narejeno v freskantski tehniki prek celotne stene. Danes je zanimivo zlasti pred kratkim restavrirano pročelje palače Almerigogna na Gortanovem trgu. V zadnjem trenutku so bile najbrž obnovljene tudi fasade hiše Galli v Čevljarski ulici za Pretorsko palačo ter stavbe na barbakanih v Kidričevi ulici. Sledovi slikarij so vidni tudi drugod — v lokih podstrešnega friza na hiši Rampin v Ulici talcev; verjetno je bila poslikana tudi sosednja hiša Romani, ki ima enak stavbni okras.

Na splošno so bile poslikave gotskih fasad v beneškem vplivnem krogu precej pogostne. Pompeo Molmenti je freske, ki krasijo beneške palače opisal takole: »Ometi s konca 14. stoletja in prvih let naslednjega so že izginili; kljub temu pa lahko še vidimo prvotno barvo in občudujemo lepe ornamente z listi, podobe v elegantnih oblikah, prepletene geometrijske like vse naokrog šilastih oken, pod venci in na prostih površinah stene; zlasti v nekaterih slikah Vittora Carpaccia in Gentila Bellinija, ki jih vidimo na rdeče poslikanih gotskih palačah, bogatih ljubkih ornamentov, zelo primernih, če ne celo potrebnih nenavadni slovesnosti in vzhodnjaštvu te arhitekture.«⁹

V nekem drugem delu¹⁰ navaja pogodbo, s katero se Jacopo Bellini leta 1466 obvezuje, da bo poslikal s fresco fasade šole sv. Marka na istoimenskem trgu in sicer Kristusovo trpljenje, ki bo bogato s figurami in drugim.

Na znani sliki Vittora Carpaccia iz leta 1517 vidimo poslikano tudi fasado takratnega Albergo nuovo na današnjem Titovem trgu. Ni izključeno, da je bila tudi stavba poleg njega, Magazzino delle Munizioni ali

⁹ P. Molmenti, *Nuovi studi di Storia e d'Arte*, cit. po Caprinu.

¹⁰ Isti, *Studi e Ricerche di storia e d'arte*, cit. po Caprinu.

Armeria, podobno okrašena. Koper je nedvomno tudi glede tega sledil Benetkam.

Hiša Almerigogni pa sploh zasluži, da si jo nadrobneje ogledamo. Že na prvi pogled je očitno, da je njena enotna poslikava nastala šele po združitvi dveh enonadstropnih beneško-gotskih hiš, ki se še danes ločita predvsem po globini lindastega napušča in po razporeditvi okenskih odprtin. Vendar je tudi tu opaznih dosti predelav in velika stavba lahko danes dokazuje svoj izvir le s prvotnimi okni v drugem nadstropju in gotskim portalom na desni strani pritličja. Poslopje učinkuje s svojimi bogato razčlenjenimi trolistnimi monoforami s storžastimi nastavki in s svežo poslikavo izredno pisano. Danes pogrešamo še bivšo enonadstropno sosedo s čipkasto razgibanim gotskim frizom; ohranjena nam je le še v risbi Caprinovega ilustratorja De Franceschija.

Tudi hiša družine Galli kaže na številne prezidave. V 15. stoletje spadajo poleg fragmentov ornamentike le še grb Muzijev in dvoje delno zazidanih trolistnih oken v prvem nadstropju. Najmočnejši plastični poudarek dajeta stavbi storžasta sklepa obeh monofor.

Značilen je stavbni razvoj hiše Pechiari v Župančičevi ulici. Gotska stavba s podobnim drugim nadstropjem, kot ga nosi palača Almerigogna, le manj bogato okrašenim, kaže številne predelave iz renesanse in baroka. Vendar kljub dodatkom še vedno ohranja prvotni značaj.

V 15. stoletju nastane danes že nekoliko predelana, a še vedno dobro pregledna mala fasada hiše Sabini, ki je bila vpeta v precej širnejši sestav nekdanjega Grisonijevega inštituta. Poudarek ji dajeta dva razmeroma visoka trolistna loka s storžastima nastavkoma. Stoji v Trubarjevi ulici.

Na Carpacciovem trgu stoji tako imenovana slikarjeva hiša; to ime je dobila zaradi legende, po kateri naj bi se v njej rodil slavni beneški slikar Vittore Carpaccio. Ni pa nemogoče, da je v njej nekaj časa prebival njegov sin ali nečak Benedetto Carpaccio, ki se je v Kopru mudil med leti 1538 in 1560. Današnji videz je dobila po restavracijah v letih 1935 in 1955 ter ob zadnji preureditvi v del kompleksa hotela Triglav. Močno je spremenjeno pritličje in tudi zgornje nadstropje, tu je manjši okenski odprtini (drugo nad drugo) zamenjala neogotska monofora.

Če govorimo o koprski gotiki, nikakor ne moremo mimo Verzijevega portala v Ulici agrarne reforme. To je prav gotovo največje kamnoseško delo (v okviru arhitekture) v Kopru. Portal se odpira v kamniti ograji, ostanku bivše palače, ki jo končujejo opečnate fiale in jo presega za višino svojega loka. Spodnji del pravokotno arhitraviran, obrobljen znotraj s spiralnim, zunaj pa s kockastim vrezom. Enako je kamnoseško obdelan tudi šilasti lok s profiliranim nastavkom. V odprtini loka ima prostor odlično ohranjen grb družine Verzi. Sem in Ziliotto pišeta, da se je neznani avtor bržkone navdihnil ob palači Foscaro v Benetkah.¹¹ Ko so podrli to stavbo, je Koper bržkone izgubil eno svojih najbogatejših arhitektur.

Na eni izmed hiš na začetku Čevljarske ulice opazimo delno zazidan fragment šilastega portalnega timpanona; opozarja na to, da je treba podlago sedanje baročne arhitekture iskati daleč nazaj. V timpanonu je

¹¹ F. Semi, Capodistria; B. Ziliotto, Capodistria.

relief, ki predstavlja Janeza Evangelista z orlom. Danes v Čevljarski ulici razen hiše Galli in posameznih fragmentov gotike skoraj ni več mogoče najti.

Leta 1329 je dala beneška uprava na današnjem Trgu revolucije sezidati skladišče živil, imenovano Fontiko. Razmeroma široka in dolga stavba obrača svojo ožjo glavno fasado na trg in je ena izmed izredno redkih koprskih poslopij, katerih sleme je pravokotno na glavno fasado. Prvotno je predvsem prvo nadstropje; pritlična fasada je bila leta 1529 predelana v renesančnem slogu, medtem ko je rekonstrukcija leta 1460 stavbo le podaljšala. Tako se danes ob šilasto sklenjenem portalu odpirata dve bogati renesančni okni, nad katerima ležita v prvem nadstropju sloki monofori z razgibanima okenskima policama in trolistnima sklepoma. Fasado zapira široko trikotno čelo, ob vrhu predrto z okulusom. Ta sicer razmeroma preprosta fasada ne deluje bogato le zaradi svoje sorazmerne razsežnosti in preproste sklenjenosti, temveč tudi zaradi številnih pretorskih grbov, razvrščenih po fasadi podobno kot na pretorski palači. Pri rekonstrukciji v 15. stoletju je sodeloval tudi Tomaž iz Benetk, ki se je dve leti potem lotil dela pri zidavi nove loggie.

Praden preidemo na dva najpomembnejša spomenika gotskega Kopra sploh — loggio in pretorsko palačo — se ustavimo še ob enem tipu gotske stavbe. Gre za podoben tip, kot ga srečujemo v Ljubljani in v drugih mestih v notranjosti in ki ga zaznamuje predvsem ozka fasada, ki gleda na cesto. Najposebnejša primerka te vrste sta gotovo hiša De Rin v Cankarjevi ulici in gotska stavba v Ulici stare pošte. Obe imata pročelje razporejeno v eni osi, vendar ju od prej omenjenih stavb loči predvsem sredozemski tip strehe, pri katerem je naklon vedno vzporeden z ulico. Zlasti pri hiši De Rin je zanimiva rast nadstropij. Portal je sicer sad kasnejše predelave, a takoj nad zidcem, ki loči pritličje od nadstropja, se razcvete trolistna monofora, naslonjena na umirjeno profilirano polico. Nad njo pa se stena v drugem nadstropju umakne trifori, oblikovani iz dveh preprostih pilastrov in dveh bogatih stebričkov, ki nosijo tri trolistne okenske sklepe. Z njo je stena razvrednotena bolj kot pri kateri drugi stanovanjski stavbi v Kopru.

Hiša v Ulici stare pošte je precej skromnejša in njene odprtine se nikjer ne umaknejo iz osi. V nasprotju s hišo De Rin je pri njej prvoten samo še portal, katerega vzgon ustavi storžasti sklep, v osi nad njim pa je v obeh nadstropjih po eno pravokotno okno.

Hiša Filippetti se od teh stavb loči predvsem po svoji legi, saj njena ozka fasada zapira eno izmed komunskih uličic Župančičeve ulice. Os pri njej ni tako izrazita in v prvem nadstropju prevzame vso širino arhitraviranega in paličasto prirezanega portala gotska trolistna bifora, ki sloni na kasneje dodani baročni balustradi. S portalom določeno širino še nekoliko razmakne dvojje pravokotnih oken v drugem nadstropju.

Se najskromnejša hiša tega tipa je na vogalu Ulice agrarne reforme in Gregorčičeve ulice. Tudi ta se na Ulico agrarne reforme odpira z enosno fasado, ki pa je razmeroma široka in zato vodilni likovni poudarek prevzema zid. Posebnost je spet uporaba gradiva. Pravokotna okvirja portala in okna sta iz belega kamna. Nad portalom je opazen razbremenilni lok iz opeke, nad okenskim okvirom pa se razvije trolistni lok iz

sivega kamna. Medtem ko je kamnita fasada ometana, je polje nad oknom v loku opečnato in okrašeno z okroglim grbom. Na dvoriščni strani sta v fakturi zidu opazna dva velika zazidana polkrožna loka.

Čeprav traja stavbni razvoj pretorske palače najmanj petsto let, ji je najmočnejši pečat dala doba gotike.

Dokument iz leta 1254¹² pripoveduje, da je že tedaj delovalo sodišče pod portikom patriarhovega kapitana na levem krilu, ki ima zdaj gotsko kvadriforo in ki ga je končeval visok nazobčan stolp, znamenje zakonodajne moči. Druga palača — občinska — je bila kasnejša, bolj prazna in brez stolpa; v njej je bila dvorana za javna zborovanja. Ti dve palači nista ležali v isti stavbni črti, desna je bila bolj pomaknjena iz trga od leve. Kapitanova je nedvomno starejša, medtem ko druga ni bila sezidana prej kot v času, ko je patriarh tudi v Kopru imenoval lastnega župana — leta 1238. Za poslopjem občinske palače je bil vrt, kot pove plošča kapitana Marina Morosinija iz leta 1269. Med poslopjema se je zvijala ulica, ki se je spuščala proti južni obali mesta, sedanja Čevljarska ulica, in Morosini je prav na tej ulici, med palačama, postavil loggio; ta je bila precej prostorna in od nje še vedno obstaja spremenjeni odprti del, medtem ko je drugi del predelan v trgovino v sosednji hiši. Nekdanja kapitanova palača, ki se je sicer tudi še kasneje razvijala globlje kot današnje desno krilo, se je najbrž nadaljevala tudi proti sedanji škofijski palači. Iz tega krila je v loku uviti mostiček peljal do mestnega stolpa. Ne vemo, od kdaj ga ni več, verjetno je, da je bil uničen že v uporuh leta 1348.

Težko je reči, koliko obnov in popravil sta obe poslopji doživeli. Ohranjeni so zapisi iz leta 1327,¹³ toda tudi upor Koprčanov proti Republiki jeseni 1348, ki je za eno leto razdejal mesto, je povzročil precejšnje obnove. Med leti 1358 in 1360 so obnavljali prostore pretorske palače, že leta 1380 pa je bila znova uničena, ko je mesto presenetil napad Genovežanov pod vodstvom admirala Marka Maruffa. V obeh poslopjih na trgu se je tedaj zbrala zagrizena obramba; občinska palača je bila skoraj povsem podrta. Obnavljati so jo pričeli leta 1386, toda razmere so se večkrat spreminjale, kajti leto prej je beneška vlada sklenila, naj se poslopji kapitana in župana združita v eno samo stavbo. Dela so bila končana leta 1390 in poslopji so združili tako, da so med njima pustili prehod. Leta 1413 so začeli enotno urejevati tudi notranjščino, potem pa so palači po malem vedno znova preurejali, dokler se niso leta 1481 na desni strani pokazale tudi renesančne prvine. Marin Sanudo je ob svojem obisku v Kopru leta 1483 zapisal v svoj Itinerario, da je videl »kapitanovo in županovo palačo iz živega kamna«, kar dokazuje, da v tem času še ni bila ometana. Zunanje stopnišče in balkon sta funkcionirala že takrat, vendar brez balustrade. Še v času župana Nikolaja Donata (1727—28) so bile v senatu izrečene pripombe, da sta stopnišče in balkon nevarna.¹⁴

Leta 1481, ko je vladal župan Giovanni Vitturi, so na njegov ukaz odstranili gotske šilaste loke nad vrati in nad okni prostorov straže ter jih preoblikovali v okrogle loke. Na županovi palači je ostalo na desni strani na stolpu le še eno šilasto sklenjeno okno.

¹² A. Alisi, nav. delo str. 7.

¹³ Prav tam, str. 8.

¹⁴ Prav tam, str. 10.

Naslednja restavracija je bila v letu 1664, v času vladanja župana Vincenza Bemba. Iz te dobe so zadnje pomembnejše olepšave poslopja; mednje lahko štejemo desni stolp, ki oblikovno ponavlja levega, gibelinske cine na obeh ter v osrednjem delu in končno tudi statuo poeta, ki je bila spremenjena v Pravico z mečem in tehtnico ter pomeni idealni simbol simetrije na fasadi palače. Značilna je preračunljivost, s katero so postavljali cine različne velikosti, da bi ustvarili optični efekt popolne skladnosti, in ki v bistvu delujejo bolj teatralno kot trdnjavsko.

V letih 1727—28 je bilo treba palačo znova popravljati — podrl se je del oboka nad Čevljarsko ulico. Še z nekaj manjšimi popravili je dočakala leto 1797; tedaj so jo uradniki Republike zapustili in zasedli so jo zastopniki avstrijskega okupatorja. Od takrat je doživljala le še notranje preureditve ter počasi propadala. Danes je pritličje s prostori straže precej onesrečeno preurejeno v restavracijo.

Preden preidemo na nadrobnejšo likovno oznako zunanjščine, si oglejmo še razvrstitev notranjih prostorov. Palača je bila od nekdaj namenjena upravi beneške republike za mesto in za beneško Istro ter občinski samoupravi. Če pomislimo, da so večino teh funkcij opravljali v prostorih prvega nadstropja, lahko razumemo, da je vsakokratna prostorska stiska zahtevala nenehne adaptacije in preureditve notranjščine; te so zapustile bolj ali manj neokrnjeni le dvorani — manjšo na levi, ki jo osvetljuje gotska kvadrifora, in dvorano velikega sveta v desnem krilu za renesančnima biforama in triforo. Ostali prostor so zavzemali razni uradi, katerih prvotno razmestitev bi bilo razmeroma težko opisati. Omenili smo že, da so bili v pritličju, desno od podhoda, prostori straže.

Kljub sožitju gotskih in renesančnih stavbnih prvin na fasadi prevladujejo predvsem oblike gotike in zato tudi zunanjščina stavbe kljub posegom iz leta 1481 učinkuje še vedno gotsko. Tega niso želeli spremeniti niti arhitekti, ki so leta 1664 zadnjič preoblikovali zgornji del fasade. Znižali so streho, iz stolpa naredili navidezni stolp, ki je podoben stolpu kapitanove palače. Pri tem so obdržali del prvotnega stolpa, kar dokazuje starejša gotska monofora na desni. Hkrati so natančno oblikovali cine in z antično plastiko ustvarili navidezni simetrični poudarek. Optično so ustvarili iluzijo, da je levi del enak desnemu. To so podkrepili še z zvonikom na preslico ob robovih stolpov. Njuna zvonca sta sklicevala k zasedanjem občinske svetovalce ali pa opozarjala na nevarnosti pa tudi na slovesnosti.

Ta zadnja prenovitvena dela zaslužijo posebno pozornost. Smo namreč v času, ko se je barok v Kopru že popolnoma uveljavil in ko lahko sklepamo, da je bila barokizirana vrsta gotskih in renesančnih palač, katerih zgodnejši nastanek lahko danes komajda slutimo. Kako da ni takrat »padla« tudi pretorska palača? Razlagi sta dve. Po prvi bi utegnil biti vzrok nenehno pomanjkanje sredstev za javna dela, ki ni dopuščalo korenitejših predelav.

Vendar se nam zdi dosti verjetnejša druga možnost: pretorska palača pomeni lep del koprške zgodovine, kulturnega in političnega izročila, ki je tudi baročni stavbarji niso želeli niti mogli pretrgati. Končno bi ustrezno oblikovana baročna fasada na trgu lahko tudi še odigravala enako pomembno prostorsko vlogo, kot je sedanja, o čemer pa v tem spisu ne bi

nadrobneje govorili, ker je bila že večkrat poudarjena in dobro razčlenjena.¹⁵ To je bilo nedvomno vabljivo še toliko bolj, ker so bili v Kopru sicer redki prostori, kjer bi baročne arhitekture res celovito prostorsko učinkovale in je večina najboljših vkomponirana v veliko preozke uličice.

Vendar arhitekti iz leta 1664 kljub vsemu niso ostali zvezanih rok. Ostala jim je še ena možnost in to so ne le do skrajnosti izrabili, temveč so izbrali celo zgledno rešitev. Eden izmed aksiomov baročnega stavbarstva je nedvomno popolna simetrija tako fasade in razdelitve notranjščine kot tudi celotnega stavbnega kompleksa. Z natančno preštudiranimi optičnimi pomagali so se lotili pomembne naloge.

Ne da bi stavbi dodali kako posebno baročno prvino in ne da bi predstavili eno samo okno ali portal, so s prezidavami in dopolnili samo ob zgornjem robu palače dosegli tolikšno uravnovešenost neenakomerne stavbne gmote in hkrati tako popoln videz simetrije tam, kjer je v resnici sploh ni, da njihovo delo še danes zasluži samo občudovanje. Stavbo, ki vsebuje samo gotske in renesančne prvine, so dopolnili z baročno simetrično organizacijo in hkrati jim je uspelo poudariti predvsem likovni izraz gotike.

Žal nihče izmed piscev, ki so kdaj razpravljali o pretorski palači, ne omenja imen restavradorjev iz leta 1664. Če drugega ne, so s svojim pristopom k reševanju problema pretorske palače v Kopru dokazali vsaj izvornost, če ne tudi izvrstnega umetniškega posluha za likovne lastnosti prejšnjih dob in njihovo pritegnitev v umetnostni jezik baroka.

Edini baročni stavbni dodatek opazimo na fasadi v Čevljarsko ulico; tu se velika trolistna trifora odpira na balkon z elegantno baročno železno balustrado. Pri tem je zanimivo, da na severni fasadi trolistnih šilastih lokov sicer ni.

Dosti preprostejši je stavbni razvoj loggie na severni stranici Titovega trga. Sezidana je bila v letih 1462—64, da bi nadomestila staro loggio kapitana Marina Morosinija v današnjem podhodu pretorske palače. V času, ko je bila na obzorju že renesansa, sta jo postavila mojstra stare beneško-gotske šole, Nikolaj iz Pirana in Tomaž iz Benetk, stavbenika, o katerih ne vemo nobenih natančnejših podatkov, razen da je Tomaž iz Benetk sodeloval tudi pri povečavi Fontika leta 1460. Tedaj se je verjetno dovolj izkazal, da so mu mestni očetje zaupali zidavo tako pomembnega objekta, kot je tedaj bila loggia, namenjena sodelovanju koprskih meščanov pri upravljanju njihovega mesta. Postavila sta z dveh strani odprto lopo na podstavku, ki je s petimi arkadnimi loki gledala na trg, s štirimi pa v sedanjo Verdijevo ulico, medtem ko sta bili vzhodna in severna stran zaprti.

Ni še popolnoma razčiščeno vprašanje, kje je bil vhod v novo poslopje, vendar se je še najlažje odločiti za Smoletovo domnevo,¹⁶ da je bil vhod v osrednjem delu južne fasade, tj. neposredno s Platee Comunis skozi srednji arkadni lok. To trditev podpira predvsem namembnost objekta, ki naj bi v arhitektonskem jeziku poudaril pomen koprške samouprave in s

¹⁵ Prav tam, str. 12, 13; B. Mušič, Oblikovanje mestnega prostora — analiza trga v Kopru; S. Bernik, Koper Izola Piran, str. 23—27.

¹⁶ E. Smole, Arhitektonski razvoj koprške loggie.

tem določeno neodvisnost od Benetk, ki jim je koprsko prizadevanje za samostojnost velikokrat povzročala večje ali manjše sitnosti.

Notranjščino loggie je varovalo odprto ostrežje. Oprava tega razmera precej obiskovanega prostora je bila najbrž precej preprosta. Razen grbov koprskih županov na notranjih stenah in klopi za meščane ter sedežev za uradništvo je bilo v loggii verjetno prazno.

Zunanost je bila vsekakor bolj privlačna. Predstavljati si moramo, da je bila stavba takrat še pritlična in zato praktično na obeh glavnih fasadah brez stene. Nad vitkimi stebri z akantovimi kapiteli so se vzpenjali elegantni preprosti loki, katerih edini okras je zobčasti rob, njihov vzgon pa je tik nad njimi že ustavilo ostrežje na lesenih tramovih. Taka arhitektura je delovala zračno in enotno ter prav igračasto lahko. Nežni ritem šilastih lokov je verjetno poživila še balustrada med posameznimi stebri.

Prvo restavracijo je loggia doživela v letih 1556—57, v času uprave župana Nikolaja Salamona; ta je dal polja med loki polepšati z medaljoni v čast Justinijanu, Justinu II. in Konstantinu. Medaljoni iz terracotte v tem času v Kopru niso bili nobena novost, saj sta lončarja in keramika Leonardo de Roi iz Asola in Zanino de Aslai iz Verone že v letu 1461 dobila dovoljenje odpreti v mestu delavnico, iz katere morda izhaja tudi Križanje iz cerkve sv. Bassa.¹⁷ Trem medaljonom v spomin bizantinskim cesarjem je v notranjščini dodal še Kristusovo glavo iz terracotte, na vogalu pa je dal razpeti baldahin, pod katerim stoji Marijin kip. V letih 1554—55 je namreč po Kopru morila kuga in napis nad plastiko pojasnjuje, da jo je hvaležno ljudstvo postavilo Mariji, ker jih je obvarovala. Od medaljonov treh cesarjev je danes ohranjen le še eden.

Iz grbov na pročelju loggie lahko sklepamo, da so v dobi župana Pavla Loredana leta 1652 in Avgušтина Barbarige leta 1667 opravljali neka dela — morda je takrat nastala kamnita klop vzdolž celega poslopja in ni nemogoče, da je iz tistega časa tudi današnja balustrada v arkadah.

Današnja oblika je loggia dobila šele leta 1689, ko je mestni svet županu Marku Salomonu dovolil narediti nad do takrat praktično nedotaknjeno loggio dvorano za družabno življenje koprskega plemstva, ki dotlej v Kopru ni imelo v ta namen nobenega primerne prostora. Seveda krhka loggia ni bila nikoli preračunana na to, da bi na svojih vitkih stebrih nosila še eno nadstropje. Če niso hoteli uničiti celotnega pritličja s tem, da bi kratko in malo zazidali arkadne odprtine, so si morali pomagati na drug način. Po mnenju nekaterih piscev so zato spremenili celotni tlorisni koncept arhitekture tako, da so okrepili le zahodno fasado in jo namesto zadnjih dveh lokov zapolnili z zidom; ta dva loka so predstavili na vzhodno stran južne fasade, tako da so jo podaljšali proti stolnici. Dokončno so na desni zaprli trg že s stopniščnim traktom. V novi prostorni notranjščini so postavili tri grobe kamnite stebre, ki naj bi prevzeli lep del teže gornjega nadstropja. Nato so nadstavbo naredili s šestimi pravokotnimi odprtinami na jug in s temi na zahod.

Če dobro premislimo, pa vendar pridemo do spoznanja, da je bila takšna preureditev tlorisa iz samo statičnih razlogov vendarle nepotrebna.

¹⁷ A. Alisi, nav. delo, str.

Že le s postavitvijo stebrov v notranjščini bi bilo prav tako mogoče doseči varno nosilnost prvega nadstropja. Da tudi stena namesto dveh lokov v zahodni fasadi ni potrebna, je leta 1900 dokazal arhitekt Nico Nardi, ko je vanjo vdela beneško-gotsko biforo s trolistnima lokoma, ki je prvotno bila na hiši družine Sabini.

Iz tega sledi, da so preoblikovalci imeli pri spreminjanju tlorisa v mislih še nekaj več, kot le varno tehnično izpeljavo. Po dokončni ureditvi procelja pretorske palače, ki je bila opravljena le 34 let prej, je nedvomno nastala potreba, da se tudi severna stranica trga primerno konča. Do preureditve loggie je na njeni desni strani proti sedanji Trubarjevi ulici zijal predih, ki je bil širok za več kot dobro tretjino današnje loggie. Tako so pravzaprav zaprli zadnjo stranico trga in ta je tako skoraj dokončno dobil svojo sedanjo dvoransko obliko. Stavbeniki so imeli tudi tukaj težave, kako v stilu dobe poudariti osrednjo os podobno kot na pretorski palači, ne da bi še bolj razvrednotili že tako osiromašeno pritličje. Izbrali so posrečeno rešitev — stavbno os so poudarili s cezuro; v nadstropju nad središčnim četrtim lokom preprosto manjka okno v njegovi osi. Le-ta je previdno nakazana le z dvema grboma in z beneškim levom.

Prostorskega korespondiranja loggie z drugimi stavbami ne bomo obravnavali, saj je bilo to vprašanje že dovolj natančno obdelano drugje,¹⁸ prav tako kot historiat reševanja nesrečne preureditve v kavarno v 19. stoletju.¹⁹

S tem, da smo si ogledali nekatere pomembnejše spomenike posvetne gotske arhitekture, smo prišli do spoznanja o zelo zanimivem razmerju baroka do gotike; ni se je trudil po vsej sili znebiti v prid svojim oblikam, prav nasprotno: marsikdaj je z njenimi prviniami dopolnil svojo govornico. Lep primer je hiša Ex Corner v Cankarjevi ulici, današnji dijaški dom, kjer na fasadi iz 17. stoletja odlično opravlja svojo vlogo središčne dominante gotska bifora z balustrado. Z vlogo baroka pri predelavi pretorske palače in loggie smo se tudi dovolj natanko seznanili. Seveda ni bila vsa gotika deležna takšne »prizanesljivosti« in zanimivo bi bilo določiti prvotni videz zlasti tistih palač blizu sedanjega mestnega središča, kjer v 17. in 18. stoletju prostora za nove gradnje nedvomno ni bilo več na pretek. Vendar Koper kljub množici baročnih arhitektur deluje večinoma še vedno srednjeveško, zlasti če poskusimo spregledati stavbne posege zadnjih let. Deloma je temu vzrok zbranstvo baročnih poslopij blizu središča mesta južno od črte, ki jo zaznamujeta Kidričeva in Cankarjeva ulica, predvsem pa ta vtis podkrepi gotska sestavljenost naselja, saj je bila edina pomembnejša regulacija od 14.—15. stoletja dalje samo razširitev in izravnava Cankarjeve ulice v začetku 19. stoletja.

RENEZANSANSKA

Renesansa je v primerjavi z gotiko in barokom v Kopru kaj slabo zastopana. Čeprav lahko pokažemo nekaj renesančnih arhitektur, dobimo ob njihovi razporejenosti vtis, da pomembnejša dela nastajajo predvsem

¹⁸ E. Smole, nav. delo; B. Mušič, nav. delo; S. Bernik, nav. delo, str. 34.

¹⁹ E. Smole, nav. delo.

tam, kjer je vpliv Benetk popolnoma očiten, torej na stavbah, ki jih štejem med javne. Poleg cerkvene arhitekture lahko tu omenimo predvsem renesančni portal na Titovem trgu, vrata na Mudi in še vrtni portal škofijske palače, edini ohranjeni ostanek renesančne stavbe. Izmed stanovanjskih hiš sta zanimivi predvsem trinadstropna hiša družine Longo v Mladinski ulici in stavba na vogalu Gallusove ulice ter Ulice stare pošte; zadnjo smo omenjali že pri odstavku o gradnji na barbakanih in verjetno gre za predelano gotško arhitekturo.

Renesansa se ni dolgo upirala zmagovitemu pohodu baroka in je med obravnavanimi obdobji najkrajša. V svojih čistih oblikah ne vztraja niti celo stoletje, saj že v drugi polovici 16. stoletja nastajajo arhitekture, ki jasno nakazujejo prihodnji stavbni razvoj — tako palača De Belli v Cankarjevi ulici, ki s svojo v bistvu baročno dispozicijo, a še v renesančnem jeziku detajlov, nakazuje smer prihodnjega razvoja, ki ga nato povzame, predela in obogati še palača Belgramoni-Tacco v Kidričevi ulici. Proti koncu 16. stoletja nastane v svoji prvotni obliki že tudi palača družine Tarsia v Ulici OF.²⁰

Oglejmo si zdaj nadrobneje posamezne spomenike. Med pretorsko palačo in stavbo Albergo nuovo (nastala je v letih 1458—60, sedanji videz iz konca 18. in začetka 19. stoletja²¹) se je svojčas odpirala uličica, ki je peljala k cerkvi sv. Katarine. Leta 1505 so jo pregradili s teraso, ki je povezovala obe poslopji. Anton iz Kopra je s sinom Bartolomejem olepšal nov portal, ki stoji še danes, čeprav je terasa, ki jo je nosil, izginila v novejši fasadi združenih stavb na zahodni stranici trga. Portal je ohranil ime starega, ki je včasih stal na istem mestu: Porta del Corte. Iz pravokotnika belega istrskega kamna se izvijata dva pilastra, katerih bazi nosita visoka podstavka. Nad močno preklado se odpira timpanon z grbom župana Petra Loredana in z letnico 1506, na arhitravu pa je vklesana zahvala temu županu, ki je dal postaviti portal.

Leta 1516 so Benečani sezidali vrata na Mudi na kraju, kjer je most skozi Levji grad otok povezoval s kopnim. Med vsemi mestnimi vrati so imela tako prav gotovo najodličnejšo lego, ki je zahtevala tudi posebno poudarjen stavbni izraz. Še danes so zaradi svoje lege za pešca z Ljubljanske ceste najpripravljeni vstop v mesto. Spominjajo na Porta del Corte, le da so izpeljana v mogočnejšem merilu, vhodna odprtina pa se končuje z lokom. Poleg mogočne zasnove in izpeljave so pomembna še zaradi nekaj epigrafskih plošč in posebno zaradi koprskega grba, personifikacije sonca, ki se pokaže dvakrat na zunanjem delu in enkrat na notranji, mestni fasadi. Notranja fasada ohranja samo merilo, izdelava pa je dosti preprostejša. Streho nosi odprto ostrešje.

Ohranjeni portal škofijske palače je od baznih podstavkov do arhitrava skoraj enakih oblik kot Porta del Corte, le da je na Titovem trgu zračen, ker nima še notranjega kamnitega okvira. Vendar je tudi ta nekoliko poživiljen z drobnima bazama in tremi angelskimi glavicami s perutnicami — dvema v sredini navpičnih letev in eno v osi preklade. Pilastra sta razgibana še z dvema okroglima medaljonoma, na arhitrav z napisom pa je pripet grb s konjsko glavo. Celotno konstrukcijo sklepa zgoraj balu-

²⁰ E. Smole, Urbanistični program Koper (III), št. 55.

²¹ A. Alisi, nav. delo, 16.

strada s pravokotnimi pilastrčki, podobna oni, kakršna je bila pred združitvijo stavb nad Porta del Corte in kakršno lahko še danes vidimo nad portalom hiše Biscontini-Minca v Čevljarski ulici.

Precej podobna sta si tudi portala stražarnice v desnem krilu pretorske palače iz leta 1481 in portal v ostankih podrte hiše v Sabinijevi ulici nasproti istoimenske hiše, ki najbrž tudi datira še pred koncem stoletja. Nad preprostima pilastroma s preprostima bazama in kaneliranimi kapiteloma se pne radialno rezljan lok z istopajočim pristreškom, ki ga simetrično deli nakazan sklepnik v obliki grba.

Povezava stavbe na vogalu Gallusove ulice in Ulice stare pošte z gotiko nam je že znana, vendar nas zdaj bolj zanima njena nizka razpognjena gmota, ki nikjer ne nakazuje niti najmanjšega nagnjenja k rasti v višino. Razmeroma dolgo prvo nadstropje je preprosto deljeno s tremi polkrožno sklenjenimi okni, medtem ko pritličje kaže precejšnje predelave. Po merilih celotnega učinkovanja arhitekture bi lahko tudi njeno sosedo v Ulici OF, hišo družine Vittori, s podobno, pravzaprav še izrazitejšo longitudinalno vodoravno težnjo kljub kasnejšim modifikacijam postavili v isto dobo.

Edina koprška renesančna stavba, ki sili v višino, stoji v Mladinski ulici. Hiša s tremi nadstropji ni bila pozidana po enotnem konceptu; to je opazno zlasti na glavni zahodni fasadi, kjer se okno v tretjem nadstropju ob levem robu precej odmika od osi. Sicer pa so okna oblikovana prav tako preprosto kot na stavbi v Gallusovi ulici. Plastični poudarki na fasadah kažejo na to, da je bila prvotno glavna fasada na severni strani; ob času nastanka je bila gotovo bolj odprta kot zdaj, ko se skriva v ozko slepo ulico. Tam namreč v prvem nadstropju opazimo zazidane in delno uničene ostanke bifore, ki je nekdanj dajala prvotni fasadi močan poudarek.

Ena za nadaljnji stavbni razvoj Kopra in Primorja sploh pomembnejših stavb je gotovo palača družine de Belli.²² To je prva stavba, pri kateri je glavna os poudarjena povsem izrazito, popolnoma brez blažilnih sredstev, in to ne v arhitektonskih detajlih, ampak predvsem s samo oblikovanostjo stavbne gmote, tako da se osrednji del sicer dvonadstropne palače povišuje še za eno nadstropje, ki pa je tokrat sklenjeno s trikotniškim čelom, česar doslej v Kopru še nismo srečali. Prav vse arhitekture, o katerih smo doslej govorili, so imele slemena praviloma vzporedna z glavno fasado (na izjemo pri Fontiku smo opozorili). To simetrijo poudarja še dvoriščni trakt, v širini osrednje strani, ki pa se danes nekoliko izgublja v novejših neprimernih prizidkih. Vendar je arhitektonski izraz detajlov še vedno renesančen, zlasti trifor, ki markirata srednjo os. Samo drugo nadstropje se še za hip pretrga s prazno steno.

Notranja razdelitev prostorov precej odseva zunanjo ureditev fasade, zlasti s slavnostno dvorano v prvem nadstropju in obsežnim prostorom za zgornjo triforo. Posebnost te stavbe in velike večine njenih naslednic pa je, da se stopnišče v prvo nadstropje razvija v stranskem (levem) traktu.

Če računamo, da je palača de Belli nastala v drugi polovici 16. stoletja, potem tudi njena neposredna naslednica, palača Belgramoni-Tacco, ne

²² N. Šumi, Ljubljanska baročna arhitektura, str. 181; isti, Arhitektura XVI. stoletja na Slovenskem, str. 162.

more biti veliko kasnejša, ker v bistvu kljub bogatejši obdelavi fasade v zasnovi ne kaže posebnega napredka od palače v Cankarjevi ulici.

V porazdelitvi stavbne gmote je jasnejša predvsem bolj dognana horizontalna delitev nadstropij s poudarjenim pianom nobile in reduciranim drugim nadstropjem. Stavbna os nikjer, razen v portalu, ne poteka skozi sredo odprtih, ampak v prvem nadstropju po srednjem pilastru kvadrifore, nato pa prek gole stene vse do rahlo nakazanega mansardnega nadzidka. Vendar pa palača prinaša bogato obdelavo detajlov in to bo posebnost za vso koprsko baročno arhitekturo. Zlasti razkošno učinkujejo mogočni portal in sloka okna z balustradami v prvem nadstropju, vse to pa je poudarjeno še s premišljeno izbiro kamnitih gradiv.

Notranja razdelitev prostorov ne kaže v bistvu ničesar, česar še ne bi srečali pri palači de Belli.

Prav v konec stoletja sodi še obsežna palača družine Tarsia v Ulici OF; sezidati jo je dal Paolo Persico, a so jo Tarsiji ob svoji vselitvi leta 1760 še preuredili, o čemer govori napis na družinskem grbu z orlom. Fasada je členjena podobno kot na palači de Belli, le da je za eno nadstropje nižja. Osrednji del je sklenjen z razsežnim timpanonom z okulusom. Vendar učinkuje bolj s svojo svetlo delujočo razvrstitvijo okenskih odprtih in z umirjeno monumentalnostjo kot s kamnoseškim okrasjem. Težko je določiti, kaj je sad kasnejše predelave, lahko pa sklepamo, da je zasnova, kakršna se kaže danes, še prvotna.

BAROK

V začetku 17. stoletja spregovori barok z vsem svojim registrom, vendar v vsem obdobju svojega trajanja ne preseže bistvo tistega, kar sta mu začrtali že palača de Belli s svojo organizacijo stavbne gmote in palača Belgramoni-Tacco z učinkovito slikovitostjo in z drobno obdelavo fasade. V dveh stoletjih se barok ni niti enkrat skušal iztrgati iz ploskovito pojmovane fasadne stene in tudi za 17. stoletje v Kopru velja isto, kar je Šumi ugotovil za osemnajsto, namreč, »da je primorska arhitektura v 18. stoletju ohranila svojo tektonsko prvino, njeni spomeniki so grajene, težke mase, njeni prostori sestavljeni iz ločenih celic; do scenskih kompozicij se je zavoljo tega prebila v prav neznatni meri, le v detajlu skuša rahlo razgibati ostenje.«²³

V 17. in 18. stoletju nastaneta v Kopru samo dve novi javni poslopji: Collegio dei Nobili in luška kapitanija. O predelavah pretorske palače smo že na široko poročali v poglavju o gotiki, v naslednjem poglavju smo omenili tudi dokončno ureditev zahodne stranice Titovega trga na prehodu iz 18. v 19. stoletje. Vse druge baročne arhitekture so zasebne. Čas njihovega nastanka poznamo le za nekaj posebnih primerov, pri drugih pa si moramo pomagati le s približno stilno uvrstitvijo ali pa s podatki na samih poslopih.

Zaradi razmeroma dolge vrste spomenikov si tudi ne bomo mogli ogledati vseh, kot smo to večinoma storili pri prejšnjih obdobjih. Ustav-

²³ N. Šumi, Ljubljanska baročna arhitektura, str. 181.

ljali se bomo le pri tistih, ki s svojo izvirnostjo pomenijo nekaj novega v sicer razsežni homogeni zbirki baročne arhitekture.

S svojo razpotegnjenostjo in prilagajanjem terenu je značilna sicer zelo preprosta palača Tutto ex Gavardo, ki zavzema dobršen del Kidričeve ulice. Prvotno je bila namenjena hospiciju za romarje, kasneje jo je prevzela družina Gavardo. Na prvi pogled se zdi, da bi palača utegnila biti sad združevanja več poslopij, vendar to zanikuje členjenost odprtin v prvem nadstropju in pritličju. Medtem ko se pritličje stopničasto dviguje, sledeč vzponu ulice, predstavlja prvo nadstropje vrsto 17 pravokotnih oken, ki vsa potekajo v isti vodoravni črti. Žal pritlični del, ki je imel dva portala in petnajst manjših pravokotnih oken in se je uporabljal za skladišča, kleti in kuhinje,²⁴ danes ni več ohranjen v prvotni obliki, ampak je predelan v dolg arkadni hodnik s trgovinami. Lev sv. Marka, prenesen iz Levjega gradu, in polkrožna luneta še nakazujeta prvotna vhoda. Nekdaj bela fasada je prebarvana z intenzivnim temnordečim obrizgom, ki ni prizanesel niti freski v luneti.

Palača Gravisi-Buttorai v Ulici OF kaže neposredni naslon na zasnovo palače Belgramoni-Tacco. Tudi tu vidimo poudarjeno prvo nadstropje z vitkimi okni z balustradami ter skromni podstrešni del. Vendar je plastična govorica že bolj pisana. Polkrožne loke na oknih prvega nadstropja so zamenjali posebni trikotniški sklepi, segmentni sklep nad balkonskimi vrati v osrednji osi pa kaže že pretrgan lok in poudarjen osrednji del preklade; tako urejen je postal odličen okvir za družinski grb. O srednji osi govorim kljub temu, da se ta del stavbe nahaja na skrajnjem desnem robu fasade, saj ni nobenega dvoma, da stavba po prvotnem konceptu ni bila nikoli dokončana in da stojimo pred poslopjem, ki mu iz takšnih ali drugačnih vzrokov manjka celotno desno krilo. Portal, ki ob levi strani pelje stavbi na dvorišče, nosi letnico 1664; palača nedvomno ni kasnejša. Razdelitev notranjih prostorov je tu povzeta po že znanem načelu.

Med razmeroma preprostimi baročnimi palačami je Manzinijeva v Ulici Izolskih vrat. Tu je edini središčni povdarek razgibani portal z volutastim sklepnikom vrh loka in stopničasto izstopajočim arhitravom nad njim. Vendar se tej zasnovi prvo in drugo nadstropje ne odzoveta in puščata osrednjo os brez okenskih odprtin. Samo nad portalom je med dvema grboma pritrjen grb družine Manzini. Z mostičem čez Dellavalijevo ulico je stavba povezana s sosedno hišo iste družine, ki pa razločno priča o svojem starejšem nastanku.

Podobna, le bolj dosledno izpeljana je Petronijeva palača v istoimenski ulici. Na podoben način izpeljani portal se z arhitravom nadaljuje naravnost v okenski del prvega nadstropja, kjer arhitrav tvori hkrati tudi okensko polico. Okna prvega nadstropja so bolj bogato izpeljana z loki in arhitravi, ki se naslanjajo na sklepnike lokov. Vendar gre v bistvu za isti preprosti koncept fasade.

Kako preprosto se je v Kopru lahko izražal barok tudi pri obsežnejših stavbnih nalogah, je lepo razvidno iz palače Vida-Vidachovich nasproti palače Carli v Zupančičevi ulici. Tu sicer nimamo opravka z na novo

²⁴ E. Smole, Urbanistični program Koper (III), št. 57.

postavljeno hišo; to je dokazoval gotski portal ob Ulici velikih vrat, ki ga je pobrala ena najnovejših regulacij Kopra. Simetrični poudarek se nikjer ne uveljavi, opraviti imamo le s skromnimi detajli. Še najimenitnejša je dvoriščna fasada s širnim arkadnim balkonom s tremi loki v prvem nadstropju. V drugem je podoben manjši balkon s pravokotnimi odprtinami že zazidan. Vrsti sprememb se je uspešneje upirala notranjščina, kjer imamo na glavnem stopnišču ohranjen bogato izrezljan lesen strop.

Najbolj na prostorski učinek naravnani sta palača družine Barbabianca v prvem zgornjem odcepu Čevljarske ulice in palača Gerosa v Župančičevi ulici. Medtem ko so skoraj vse stavbe, ki smo jih obravnavali doslej, stisnjene v tako ozkem prostoru, da se njihova že tako in tako skromna prostorska poudarjenost komajda izkaže (razen pri palači Tacco), stojita ti dve na kar srečno izbranem kraju, da lahko obvladujeta svoj okoliš. Pri tej trditvi seveda upoštevamo sorazmerno tesnost koprskega prostora.

Palača Barbabianca zapira slepo uličico, podobno kot gotška hiša Filiputti, na katero po svoji členjenosti tudi sicer spominja. Tako je seveda obseg fasade omejen s širino uličice, višino pa presega le za volutasti timpanon. Nad razmeroma preprostim, pravokotno arhitraviranim portalom se fasada razgiblje v široko baročno triforo z balustrado, ki zavzema celotno steno med nasprotnima stavbama in pomeni glavni poudarek fasade; ta se nato v drugem nadstropju umiri z dvema, skoraj kvadratnima oknom. Vse skupaj končuje visoko, polkrožno sklenjeno mansardno okno, nad katerim sloni na dveh pilastrih nekoliko širši timpanon. Uokvirjata ga dve veliki, močno spiralno zaviti voluti. Zaradi strešnega napušča med drugim nadstropjem in mansardnim nastavkom deluje le-ta bolj kot zelo učinkovita kulisa kakor pa organičen stavbni člen.

Celotna arhitektura daje uličici prevladujoč pečat, s čimer nastane vtis, da je slepa uličica samo prostorski podaljšes arhitekture, preračunan na poglede iz Čevljarske ulice.

Drugačno vrsto prostorske dominante ustvarja palača Gerosa. Ker je njena širša fasada obrnjena v ozko Župančičevo ulico, je dal arhitekt glavni poudarek stranski fasadi; preračunana je predvsem na poglede iz Župančičeve ulice pod križiščem s Čevljarsko ter iz zgornjega dela Gortanovega trga. Nad stopniščem, ki povezuje Čevljarsko ulico z Gortanovim trgom, se dviga dvonadstropna enoosna fasada. Pritlični del je še kar diskretno spremenjen v trgovski lokal, nad njim se odpira pravokotno, arhitravirano, na konzolice naslonjeno okno. Glavni poudarek je v drugem nadstropju. Nad balustrado se dvigujeta dva plitva pilastra, ki s polkrožnim lokom uokvirjata okno. Nad volutastim čelnim kamnom se izvije iz stene v sredini stopničasto poudarjen arhitrav. Profilirani strešni rob spet razmejuje mansardo od fasade. Poleg stranskih volut jo nad trikotniškim čelom poživijo še trije pinijevi storži.

Posebno priljubljen je v Kopru preprost stavbni tip, katerega edini poudarek je, poleg mansardnega nastavka, okno z balustrado v sredini prvega nadstropja nad portalom, vendar na precej široki fasadi. Take palače so recimo hiša družine Bartoli na Kosovelovem trgu, palača Pellegrini-de Favento in palača de Franceschi; zadnji dve sta v Čevljarski ulici in si stojita skoraj nasproti.

Samo palača Bartoli stoji na trgu in je zato v celoti zlahka pregledna. Simetrijo sedemosne fasade poudarja predvsem središčnica; najprej poteka skozi pravokoten arhitraviran portal, skozi balkonsko okno v prvem nadstropju — edini plastični element na pročelju stavbe, poudarjen z izstopajočim balkonom, polokroglim lokom z masko na temenu in arhitravom, ki vse skupaj zaokroža; os gre nato skozi nizko pravokotno okno drugega nadstropja, ki se ne loči od drugih in se končno izteče v preprostem mansardnem čelu s polkrožno sklenjenim oknom. Simetrijo poudarita še obe stranski osi, ki sta nekoliko odmaknjeni od drugih.

Podobna je petosna stavba Pellegrini-de Favento, le da so okenski okvirji bolj plastično obdelani, slonijo na konzolicah in so enaki v obeh nadstropjih. Tudi mansardni nastavek je bolj razgiban.

Palača de Franceschi pa je ožja in višja od omenjenih dveh. V treh oseh organizirana stavba ima tri nadstropja. Spodnji dve sta zelo podobni nadstropjem hiše Pellegrini, tretje pa sestavljajo preprosta, podolžno pravokotna okna. Mansarda odpade, saj je arhitektura za ozko Čevljarsko ulico že tako previsoka in premalo pregledna. Da je tudi ta stavba starejšega izvira, dokazuje pokriti portik z vhodom z južne strani, kjer odkrijemo stebre s kapiteli in z bazami iz 15. stoletja.

Najbolj monumentalne stavbe nastajajo ob koncu 17. in v prvih letih 18. stoletja. To obdobje imamo lahko za vrh koprskega baroka; po tem začne njegova moč hitro upadati. To je nedvomno povezano s čedalje šibkejšo vlogo Kopra zaradi Trsta — temu v 18. stoletju pripada vodilna gospodarska vloga in doživlja mogočen razmah. Koper se začne čedalje bolj uvrščati med druga povprečno pomembna istrska mesta, ki jim je bil prej dolga stoletja politično središče.

Razmere šele v drugi polovici 17. stoletja dovolijo začetek gradnje Collegia dei Nobili, ki je bil sicer z doževim dukalom ustanovljen že leta 1611.²⁵ Pri tem obsežnem poslopju se od vseh koprskih palač daleč najbolj uveljavi prostorska stavbna os; poteka od vrtnega portala skozi vhod v stavbo in izhod na dvorišče, vse do vrat, ki peljejo iz dvorišča na zadnji vrt. Poudarja jo tudi celotna dispozicija tlorisa v obliki podkve, katere hrbet je glavna fasada, obe stranici pa obrobljata široko arkadno dvorišče.

Sicer pa arhitektura kljub svoji velikosti deluje zelo umirjeno in zadržano. Fasade so razmeroma gole, členjene samo s preprostimi pravokotnimi odprtini. Razen arkadnega pritličja v dvorišču so vsi nekoliko bolj razgibani elementi razvrščeni samo v stavbni osi. Rusticirani vrtni portal z volutastimi krili delno ponavlja vhodni portal pritličja, ki stoji med dvema ovalnima okencema. Nad njegovo preklado se razvija trodelna balustrada s preprosto triforo. Okna so polokroglo sklenjena in takoj nad njimi jih pomiri preprost arhitrav. Podoben motiv, le brez balustrade, pozivlja tudi notranjo fasado. Stavba se najbolj razgiba v dvorišču z arkadami; njihove iz stene izoblikovane loke poudarjajo preprosti čelni kamni, medtem ko so slopi rusticirani.

V začetek 18. stoletja sodi palača družine Carli v Župančičevi ulici. Da je nastala na prostoru starejše hiše, dokazuje med drugim vodnjak iz začetka 15. stoletja, ki stoji na dvorišču. Tudi to fasado obvladuje profili-

²⁵ Prav tam, št. 8.

ran portal in balkon s triforo v prvem nadstropju. Nova je predvsem vrsta ovalnih oken pod strešnim vencem. Razen njih pa ni na fasadi nobenega dela, ki bi ne bil plastično obdelan. Tako imajo vsa okna pritličja in prvega nadstropja krepko profilirane police na konzolah in se končujejo s prekladami; bogat je tudi portal, poudarjen še s stopnicami, prav tako balkonske konzole, balustrada in loki trifore.

Vendar se plastična obdelava arhitekture pokaže šele na dvorišču, posebno nad portikom, kjer dominira velikanska trifora glavne dvorane. V portik pridemo po stopnicah s ceste skozi glavni portal in se vzpenjamo še naprej do dvorišča, kjer na nasprotni strani zagledamo biforo z železnim balkonom. Zanimivo je, da ni v osi stavbe. Tudi dvorišče ni pravilen pravokotnik, čeprav se skuša osrediniti z gotskim vodnjakom. Zato je zelo verjetno, da so zadnje krilo in tudi obe stranski le prezidani iz prejšnje stavbe, medtem ko o popolni prvotnosti sprednjega ni mogoče dvomiti. Dva preprosta stebra, ki sta skoraj previtka za monumentalno mišljeno dvoriščno fasado, nosita segmentne loke, nad katerimi začne rasti prvo nadstropje. V vsej širini dvorišča se odpirajo tri razkošna okna, ki jih slepajo na vmesnih pilastrih sloneči polokrogli loki. Vendar se čez te vmesne slope vzpenjajo tanjši pilastri z visokimi baznimi deli in razgibanimi kapiteli, nad katerimi se izvijajo iz zidu še lizene in se prek močno profiliranega napušča lijakasto razširjajo.

Čeprav smo že srečali bogato uokvirjena okna in portale, se še ni zgodilo, da bi se ostenje kje tako razgibalo. Tudi pri palačah, ki jih bomo še omenjali, česa podobnega ne bomo več srečali. Pozornost pa zbuja, da se to ne zgodi na vsem vidni glavni fasadi, ampak na dvoriščni, ki je dostopna le domačim in razmeroma ozkemu krogu gostov. Dvorišče je torej pomenilo izredno pomemben prostor, na katerem je potekal precejšen del domačega življenja.

Leta 1710 je Koper postal bogatejši še za eno pomembno palačo. V Gallusovi ulici je nekdanja hiša družine Tacco in v tem letu so jo prezidali v reprezentančno poslopje rodbine Gravisi-Barbabanca, tako da so staro palačo porabili kar za južno, levo krilo nove. Nastanek nove stavbe je datiran v napisu, ki teče v lokih trifore prvega nadstropja. Sama ureditev fasade je posebnost koprskih baročnih palač: srednja os je poudarjena s trikotnim čelom, ki ga podpirata voluti, pod njima pa se vrstita balkonski trifori; bolj je poudarjena tista v prvem nadstropju, pod katero se odpira portal. Levo in desno od osrednjega dela sta dve štiriosni krili.

Vendar je fasada značilna predvsem po bogastvu krasilnih detajlov. Razen na palači družine de Belli še nismo imeli opravka z dvema triforama in še tam nista zaporedoma druga nad drugo. Trifora v prvem nadstropju ima balkon, ki ga podpirajo štiri razmeroma močne konzole. Srednji lok je večji od stranskih, loke pa sklepajo dve levji in ena moška glava, ki so hkrati konzole za balustrado gornje trifore. Le-ta ima v loku sklenjeno samo srednjo odprtino — stranski sta pravokotni, vendar prostor nad njima izpolnjujeta dva dekorativna zrnja.

Najbolj zanimiva so okna prvega nadstropja. Sklenjena so s segmentnimi pretrganimi loki, ki oklepajo stilizirane pinijske storže. Podokensko okrasje je že skoraj rokokojsko pojmovano, vendar se konveksna, vitičasto obrobljena tabla še niti za trenutek ne odmakne od zidu. Enak spod-

nji okras imajo tudi okna v drugem nadstropju. Kljub živahni dekoraciji, kakršne še nismo srečali, kaže hiša na zunaj prav resno lice, lahko bi celo rekli, da deluje hladno. V koprsko stavbarstvo prinaša nekaj, kar je v njem, razen na hiši Barbabianca v Ulici OF, ostalo brez odmeva.

Notranjščina je urejena po že ustaljenem načinu: iz velike pritlične veže pridemo levo na stopnišče, ki nas pripelje tik glavne dvorane prvega nadstropja. Tudi notranjščina je razmeroma živahno okrašena. Na stopniščni balustradi so (bili) trije putti, na stenah družinski portreti; saloni so poslikani, prav tako glavna dvorana (sredi prejšnjega stoletja jo je okrasil Giuseppe Gatteri).

Poglejmo, kako malo je ta palača vplivala na koprsko stavbarstvo. Tri leta kasneje je dal kapitan in župan Pietro Grimani sezidati stavbo luške kapitanije. Kakšno nasprotje palači Grisonijev! Preprosta hiša, skoraj kvadratnega tlorisa, s šotorasto streho, s preprosto oblikovanimi odprtini in, če odštejemo Grimanijev grb, razen okenskih polic in preklad brez okrasja, a vendar iz dragocenega belega istrskega kamna, iz kakršnega so sicer na stavbah koprskih patricijev samo pomembnejši detajli. Preveč razgibana arhitektura Koprju očitno ne ustreza, bolj primerna je hladna, a veličastna.

Takšna je nedvomno palača družine Brutti na Trgu revolucije. V bistvu gre le za obogaten tip palače Tacco. Delitev nadstropij je popolnoma enaka, okenske osi se od srednje prav tako razširjajo. Le srednja os je s poudarjenim oknom pod streho dosledneje izpeljana. Toda dekoracija je povsem drugega tipa, pa tudi središčna trifora je razveljavljena z vmesno steno. Zanimanje zbuja hierarhija okenskih sklepov. Po dve okni ob robu imata segmentne, okni ob osi sta sklenjeni trikotniško, osrednja odprtina, vhod na balkon, pa je poleg masivnejšega okvira poudarjena še s pretrganim segmentnim čelom. Balustrade stranskih oken nadomestijo podokenske table, popolnoma nova prvina pa se pokaže vrh oken pod sklepi, namreč reliefi s prizori iz stare zaveze.

V nasprotju z večino drugih je stopnišče to pot speljano v osi stavbe. Poslopje je nastalo leta 1714 po načrtih arhitekta Giorgia Massaria in ga je kasneje od družine Brutti prevzel Kolegij sv. Klare.

Odslej se barok ne more več povzpeti do bogatejših razsežnosti in izvirnejših rešitev. Poglejmo le palačo Elio na izlivu Gallusove ulice v Trg revolucije. Razen železnega, volutasto profiliranega balkona ne prinaša popolnoma nič novega, lahko bi celo rekli, da zavrača vse količkaj bolj razgibane prvine, kot so loki, segmentni in trikotniški sklepi in podobno. Ostaja samo zvesta baročnemu pravilu somernosti; z njo poudari tudi ožjo stransko fasado, zato ker gleda na trg, sicer pa učinkuje kar se le da preprosto.

Zdi se, da je zadnja baročno razgibana stavba v pravem pomenu besede palača Barbabianca v Ulici OF. Tu vidimo z močnim arhitravom morda najbolj poudarjeno balkonsko triforo v Koprju, predvsem pa so novi podokenski štiti, ki se že začenjajo luščiti od stene, v nasprotju z onimi na palači Gravisi, kjer so le naguban del zidu. Morda ni naključje, da ta edini odmev na okras palače Gravisi prinaša prav palača rodbine

Barbabanca, ki je bila z Gravisiji tesno sorodstveno povezana.²⁶ Verjetno je pri tem odigrala svojo vlogo tudi visoka humanistična izobrazba Gravisijev, kakor nam jih predstavlja Semi v svojem zapisu o njihovi palači, ker palači v baročnem Koprju s svojimi novimi dekorativnimi prvini dejansko pomenita nekaj izrazito svežega.

Seveda se barok ne kaže samo v palačah koprskih patricijev. Če se podamo le na kratek sprehod v manj imenitne dele mesta, bomo na marsikateri, tudi starejši stavbi opazili vsaj mansardni nastavek. Toda koprski paolan in ribič v nasprotju s stanjem v gotiki in deloma renesansi ne moreta več slediti razvoju sloga in baročna gradnja je v pravem pomenu besede dejansko le domena premožnejših družin, ki pa brez pravega odmeva v preprostejših stavbah seveda niso več mogle spremeniti koprskega srednjeveškega lica.

LITERATURA

- Antonio Alisi, *Il duomo di Capodistria*, Roma, 1932.
Antonio Alisi, *Il palazzo pretorio, la loggia, il municipio di Capodistria*, Capodistria, 1910.
Stane Bernik, *Organizem slovenskih obmorskih mest Koper, Izola, Piran*, Ljubljana, 1968.
Giuseppe Caprin, *L'Istria nobilissima*, Trieste, 1905.
Giuseppe Caprin, *Marine Istriane*, Trieste, 1889.
Pietro Kandler, *Fasti Istriani*, L'Istria, Trieste, 1850, letnik V, št. 1, 2, 3, 4, 5, 6.
Franc Kos, *Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku*, Ljubljana, 1902—28.
Milko Kos, *Zgodovina Slovencev od naselitve do petnajstega stoletja*, Ljubljana, 1955.
Štefan Mlakar, *Istra u antici*, Pula, 1962.
Braco Mušič, *Oblikovanje mestnega prostora — analiza trga v Koprju*, Naši razgledi, letnik XIII, št. 295, 296, Ljubljana.
Francescho Semi, *Album fotografico di Capodistria*, Capodistria, 1930.
Francescho Semi, *L'arte in Istria*, Pola, 1937.
Francescho Semi, *Capodistria*, Capodistria, 1930.
Francescho Semi, *Il duomo di Capodistria*, Parenzo, 1934.
Francescho Semi, *Il palazzo dei marchesi Gravis-Barbabanca a Capodistria*, Capodistria, 1935.
Slovensko primorje in Istra, Beograd, 1953.
Emil Smole, *Arhitektonski razvoj koprške loggie*, Kronika, VI. letnik 1. zvezek, Ljubljana, 1958.
Emil Smole, *Koprsko obzidje, Mudina vrata in Levji grad*, Kronika, V. letnik, 1. zvezek, Ljubljana, 1957.
Emil Smole, *Urbanistični program Koper (III)*, Ljubljana, 1956, tipkopis.
Francè Stelè, *Umetnost v Primorju*, Ljubljana, 1960.
Nace Šumi, *Ljubljanska baročna arhitektura*, Ljubljana, 1961.
Nace Šumi, *Arhitektura XVI. stoletja na Slovenskem*, Ljubljana, 1966.
Domenico Venturini, *Guida storica di Capodistria*, Capodistria, 1906.
Marijan Zadnikar, *Romanska arhitektura na Slovenskem*, Ljubljana, 1959.
Zavod za spomeniško varstvo SRS, *Koper* (spomeniškovarstveni elaborat), Ljubljana, 1967, tipkopis.
Bacio Ziliotto, *Capodistria*, Trieste, 1910.

²⁶ F. Semi, *Il palazzo dei marchesi Gravis-Barbabanca a Capodistria*, str. 6.

Capodistria rientra insieme ad altre città della Riviera Slovena nella regione la cui più grande caratteristica è, secondo Stelè, il predominio dell'influenza della cultura e dell'arte italiana. Questo fatto è dovuto all'egemonia pluricenteneraria veneziana per cui, sino a poco tempo fa, la maggioranza della borghesia di queste città era di origine italiana. E così, per tanto tempo gli unici studiosi dei monumenti storici della Riviera Slovena sono stati autori italiani, che per la maggior parte negavano una qualsiasi importante influenza del retroterra sloveno sull'arte romana della Riviera. Ed è stato solo Bernik ad avvicinarci di più le città marittime slovene nel suo trattato »Struttura delle città marittime slovene: Capodistria, Isola, Pirano«, dedicato spesso, nonostante la problematica di carattere prevalentemente urbanistico, ai singoli monumenti architettonici, soprattutto nei luoghi in cui l'ambiente urbano è dominato dalle loro caratteristiche.

Il Capris romano, situato pressappoco allo stesso luogo dell'attuale Capodistria, non è stato ancora documentato con scavi archeologici. Molto probabilmente conteneva la parte superiore dell'isola, nel 555 invece si allargò sino pressappoco alla metà dell'attuale Via Cankar. La popolazione romana cominciò a ritirarsi davanti agli Slavi dal retroterra all'isola, che allora faceva parte dell'Impero Romano del Est, e la città si chiamava Giustinopoli. Nel 788 Carlo Magno conquistò l'Istria, però le città marittime, relativamente autonome, conservarono il loro tipo di vita politica ed economica, che si era tramandato sin dai tempi più antichi. Nel 1077 Capodistria, insieme al resto dell'Istria, cadde sotto il potere dei patriarchi di Aquilea, a nel 1420 fa già parte della Repubblica Veneta. Nella sua storia la città resistette contro la Repubblica Veneta, fece guerra contro i Genovesi, contro i patriarchi di Aquilea, contro il re Sigismondo, dovette difendersi dai Turchi e subire diverse epidemie terribili di peste. Nel 1797 faceva parte dell'Austria, poco dopo venne occupata dai Francesi.

La sua attività edilizia coincide, dal romanico al barocco, con l'egemonia della Repubblica Veneta, segue la sua fioritura economica e il suo declino, il che si risente anche nel significato economico e politico di Capodistria come pure nel suo sviluppo culturale e artistico.

Il più vecchio monumento conservato di Capodistria è la rotonda di Santo Elia, fatta risalire da Zadnikar all'epoca carolingia, mentre gli edifici profani sono tutti considerevolmente più recenti. Tra i più importanti sono la casa Percauz in Via Valvasor, la Torre del Patriarca in Via Trubar e la casa no. 9 in Piazza Pescheria. Quasi interamente conservata e attrezzata nella maniera più elegante, con elementi di costruzione tipici, è senz'altro la casa Percauz. Un'analisi accurata mette in rilievo l'aspirazione alla prima affeerazione della volta ogivale, il che fa presupporre la sua origine alla fine del '200 o fosse al l'inizio del '300. Più vecchia è la Torre del Patriarca che, con la sua costruzione serrata e chiusa, dà il massimo appoggio all'ipotesi che si tratti di una parte delle più vecchie mura della città di Capodistria. La casa di Piazza Pescheria ha due bifore del primo gotico, la struttura del muro e delle aperture chiuse dimostrano invece che si tratta di una base più vecchia e che essa probabilmente una volta, in uno dei porti, faceva da edificio pubblico.

Daltronde, a Capodistria vi è una serie di case che rivelano degli elementi romanici. In tanti casi di architettura, più recenti per quanto riguarda lo stile, si tratta di ricostruzioni di case romaniche, come per esempio il Palazzo Prettorio che nella sua forma originaria di due edifici con una loggia intermedia era stato costruito al più tardi verso la metà del '200 e che nei secoli seguenti fu rifatto più volte assumendo il suo attuale aspetto solo verso la fine del '400. L'ultimo inventario del fondo edilizio storico di Capodistria confermò la ricca tradizione urbanistica e edilizia romanica del nucleo della città, già abbastanza nascosto dietro le sovrapposizioni degli stili più recenti.

Prima del barocco, il gotico a Capodistria rappresenta un'epoca edilizia più sviluppata. Dal punto di vista dello stile esso si limita al '300 e al '400. Ne delineano la frontiera gli anni otanta del '400, quando l'ala destra del Palazzo Prettorio sta nascendo con forme rinascimentali. Pressappoco dello stesso periodo è anche il primo piano in stile rinascimentale della Cattedrale di Capodistria. Ma

già l'inizio del '500 ci dà la più bella architettura del rinascimento capodistriano, la Porta Muda.

Nell'ambito di questi due secoli gli edifici profani invece non offrono la possibilità di stabilire un ordine temporale più esatto, poiché oltre la loggia e l'ala sinistra e l'intero abbozzo del Palazzo Prettorio, da nessuna parte si trova una cristallizzazione del gotico talmente articolata della facciata, come nello stesso periodo si può notare su tutt'una serie di palazzi a Venezia.

Nel '300 Capodistria si scontra con i suoi limiti di spazio, dettati della sua conformazione insulare. Questo e il secolo seguente provocano una forte attività edilizia. Ne sono testimonianza una serie di case gotiche, conservate ancora oggi, soprattutto nella parte abitata dai pescatori e contadini dell'isola. Perciò ci occuperemo, oltre che delle case patrizie, anche di alcuni esempi di architettura più modesta: la casa Saura di Piazza Pescheria, la casa di Piazza Gramsci, la casa con un solo asse di Via della Vecchia Posta e alcune altre. La casa di Piazza Pescheria rappresenta, almeno per quel che riguarda il primo piano, un bel l'esempio del gotico d'abitazione. Una bifora angolare, l'unica di questo tipo a Capodistria, desta un'attenzione particolare. La casa di Piazza Gramsci ci fa conoscere una caratteristica dell'edilizia gotica di Capodistria: sui barbacani, mensole di legno, è appoggiato il primo piano che si protende in avanti. A Capodistria questo caso non è unico, mentre in altre città marittime, anche a Venezia, esempi del genere sono sconosciuti. Caprin sostiene l'ipotesi abbastanza plausibile che si tratti di un'importazione dal «paese dei califfi». L'imitazione del «balcone bosniaco» risulta poco probabile.

A differenza dalle altre, le case patrizie hanno per la maggior parte due piani e sono quasi senza eccezione intonacate. Le facciate che danno sulla strada sono molte decorate da ornamenti ricchi con la tecnica degli affreschi sulla parete intera. Un bell'esempio ci offre la facciata del Palazzo Almerigogna, recentemente restaurata. Inoltre vanno menzionate anche la casa Galli in Via Calegaria e le case sui barbacani di Via Kidrič. I dipinti dimostrano l'immediata influenza veneziana. Il famoso quadro di Carpaccio del 1517 raffigura la facciata dell'Albergo Nuovo che ancora troviamo nell'attuale Piazza Tito.

Il Palazzo Almerigogni merita una visita approfondita. Risulta ovvio che il dipinto unificato è nato solo dopo l'unificazione dei due edifici a un piano che oggi si distinguono tra loro per il risalto del tetto sporgente e per la disposizione delle finestre. L'edificio colpisce per le sue monofore a tre foglie riccamente articolate, con le giunte a forma di pigna e per il vivace dipinto. Oggi purtroppo manca la casa attigua a un piano, con un cornicione gotico, molto elaborato; la possiamo vedere solo nell'illustrazione di De Franceschi, eseguita per conto di Caprin.

Tra le case gotiche dobbiamo menzionare ancora la casa Galli, Pechiari, Sabini, «la casa del pittore» e il portale Verzi, che è l'unico resto dell'ex Palazzo Monumentale di Via della Riforma Agraria.

Nel 1329, nell'attuale Piazza della Rivoluzione, viene costruito un magazzino di viveri, il Fontico. Un edificio relativamente largo e lungo volge la sua facciata più piccola sulla piazza ed è uno dei rari edifici di Capodistria il cui comignolo è perpendicolare alla facciata principale. Il primo piano è ancora originale, la facciata del piano terreno invece è stata rifatta in stile rinascimentale nel 1529. Oggi, accanto al portale ogivale si aprono due ricche finestre rinascimentali, sopra le quali vediamo al primo piano due slanciate monofore gotiche.

Le case De Rin, Filiputti, la casa in Via della Vecchia Posta e la casa che sta all'angolo di Via della Riforma Agraria con Via Gregorčič, costituiscono un esempio di costruzioni con facciata principale a un solo asse, la cui caratteristica consiste nel fatto che non corrispondono con la prospettiva frontale del tetto. L'influenza mediterranea esige sempre che il comignolo sia parallelo alla facciata principale.

Sebbene l'evoluzione edilizia del Palazzo Prettorio si protragga per cinquecento anni, il gotico gli ha dato l'impronta più forte. Alla metà del '200 già funzionava il tribunale sotto il portico della Torre del Patriarca nell'ala sinistra, che oggi ha una quadrifora gotica e, che terminava in una torre alta e frastagliata. Il secondo palazzo — Comunale — è più recente, più vuoto e senza

torre; lì si trovava una sala per le assemblee pubbliche. Tra i due edifici serpeggiava una viuzza, l'attuale Calegaria, sulla quale si trova una vecchia loggia. L'ex Palazzo del Capitano probabilmente si sviluppava verso il basso e anche verso l'attuale Palazzo del Vescovo. Il ponticello che lo collegava con la Torre della Città, è stato distrutto probabilmente nella rivolta del 1348. Entrambi gli edifici sono stati sottoposti a parecchie ricostruzioni e restauri perché danneggiati in guerra. Alla fine del '300 i palazzi vennero uniti e nel 1481 sulla parte destra apparvero anche degli elementi rinascimentali. Originariamente il Palazzo non era intonato. L'ultimo restauro dell'edificio risale al 1664, non menzionando quegli altri che non influirono più sulla sua fisionomia. Di questo periodo sono la torre destra, che è una copia di quella sinistra per quanto riguarda la forma, i merli ghibellini su tutte e due le parti e su quella centrale, e infine, anche la «statua del poeta», trasformata in Giustizia con la spada e la bilancia; questa costituisce un simbolo ideale di simmetria sulla facciata del Palazzo. È caratteristica la raffinatezza con cui si costruivano merli di varie dimensioni a scopo di creare un'impressione dell'armonia perfetta; ma questi merli invece fanno piuttosto l'effetto di una scenografia che non di una fortezza.

Nonostante la simbiosi di elementi gotici e rinascimentali sulla facciata del Palazzo, sono le forme gotiche a prevalere e a rendere l'esterno del Palazzo, nonostante gli interventi del 1481, piuttosto gotico. Ciò non vollero modificare nemmeno gli architetti, che nel 1664 per l'ultima volta trasformarono la parte superiore della facciata. Abbassarono il tetto e fecero della torre una finta torre, simile a quella del Palazzo del Capitano. Con queste modifiche e le altre, menzionate poco prima, essi crearono un'illusione ottica per cui la parte sinistra sembra uguale alla destra.

Questi lavori di restauro suscitano una attenzione particolare. Siamo nel periodo in cui il barocco a Capodistria si è già del tutto affermato e quindi possiamo dedurre che una serie di palazzi gotici e rinascimentali, la cui origine più lontana oggi possiamo solo intuire, è stata barocchizzata. Il Palazzo Prettorio però, che rappresenta una gran parte della storia architettonica di Capodistria, è stato barocchizzato in un modo particolare. Con mezzi ausiliari ottici, accuratamente studiati, non aggiungendo all'edificio un solo elemento caratteristico barocco, cioè solo tramite ricostruzioni e aggiunte al margine superiore del Palazzo è stato raggiunto un tale equilibrio (in realtà assolutamente inesistente), per cui oggi questo lavoro merita una vera ammirazione. L'edificio, contenente esclusivamente degli elementi gotici e rinascimentali, venne completato da una disposizione simmetrica barocca e contemporaneamente venne messo in rilievo soprattutto l'espressione plastica del gotico.

Lo sviluppo edilizio della loggia del lato nord di Piazza Tito è più semplice. Fu costruita dal 1426 al 1464 per sostituire la vecchia loggia che si trova nel sottopassaggio del Palazzo Prettorio, da Nicola da Pirano e Tommaso da Venezia, il quale prese parte anche nei lavori di ingrandimento del Pontico nel 1460. I due costruirono un vestibolo su piedestallo, aperto su due lati, che si affacciava con cinque volte sulla piazza e quattro sulla attuale Via Verdi. La loggia comprese il solo pianterreno sino al 1689, anno in cui assunse l'attuale fisionomia, grazie alla costruzione del piano superiore che serviva da ritrovo sociale per la nobiltà di Capodistria. Fu modificata la pianta dell'edificio spostando due archi dalla facciata ovest alla parte est della facciata sud e costruendo una scala interna. Nel nuovo spazioso interno furono poste tre colonne di pietra ruvida per appoggiarvi una parte del nuovo piano. Una simile modifica era inutile, se considerata dal solo punto di vista della statica; già sistemando le tre colonne all'interno, si sarebbe raggiunta una sicura capacità portante del primo piano. Dopo che il Palazzo Prettorio aveva raggiunto il suo assetto finale 34 anni prima, senz'altro si presentò la necessità di rifinire anche il lato nord della piazza. Sino alla modifica della loggia, alla parte destra della stessa vi era il vuoto verso l'attuale Via Trubar. Con questa modifica si venne a chiudere la parte posteriore della piazza, che assunse così la sua attuale fisionomia di sala. L'asse dell'edificio che, seguendo le regole del barocco, accentua la simmetria, venne messa in rilievo con la cesura, al primo piano; in

corrispondenza al quarto arco (centrale) manca la finestra, che è però cautamente indicata con due stemmi e con il leone veneziano.

Naturalmente non a tutto il gotico di Capodistria è stata concessa una simile «condiscendenza» da parte del barocco. Sarebbe interessante ristabilire l'aspetto originario, soprattutto di quegli edifici, vicini all'attuale centro della città, dove nel '600 e nel '700 non vi è stato più molto posto per costruire nuove case. Nonostante il grande intervento barocco, Capodistria si presenta prevalentemente come medioevale, innanzitutto a causa della strutturazione gotica e romanica.

Il rinascimento a Capodistria è relativamente poco rappresentato. Sebbene vi siano alcuni esempi di architettura rinascimentale, la loro disposizione ci dà l'impressione che le opere più importanti nascano dove l'influenza veneziana è palese, e cioè nella costruzione di edifici pubblici. Lo stile rinascimentale non si oppone allungo all'influenza vittoriosa del barocco ed è per questo che fu, tra i periodi da noi trattati, quello che ebbe la vita più breve. Non resistette nemmeno un intero secolo, poiché già nella seconda metà del '500 apparivano stili architettonici che indicano chiaramente il successivo sviluppo: Palazzo De Belli con la sua impostazione in fondo barocca, ancora svolgendo un linguaggio rinascimentale nei particolari, annuncia l'arrivo di barocco; questo linguaggio viene assunto, modificato e arricchito dal Palazzo Belgramoni-Tacco.

Il rinascimento a Capodistria è rappresentato, oltre che dall'architettura ecclesiastica, anche dal portale rinascimentale di Piazza Tito, dalla Porta Muda e dal portale che dà sul giardino del Palazzo del Vescovo (l'unico resto esistente di quell'edificio rinascimentale). Tra le case di abitazione suscitano interesse la casa Longo, a tre piani, in Via della Gioventù, la casa all'angolo di Via Gallus con Via della Vecchia Posta, dove i barbacani ci dicono che si tratta di un esempio di architettura gotica elaborata, e la casa accanto.

La Porta del Corte in Piazza Tito si apriva tra il Palazzo Prettorio e l'Albergo Nuovo e fu costruita dal 1505 al 1506. Il portale è stato fatto da Antonio da Capodistria e suo figlio Bartolomeo; il terrazzo sovrastante fu incorporato nella facciata più recente degli edifici, che in un secondo tempo si unificarono.

Tra le porte della città, la migliore posizione ebbe la Porta Muda, dove un ponte, che passava attraverso il Castello di Leone, univa l'isola alla terra ferma. Questa porta è importante, oltre che per il grandioso progetto e l'esecuzione, anche per alcune epigrafi e innanzitutto per lo stemma di Capodistria, rappresentante il sole che appare due volte sulla parte esterna e una volta sulla facciata interna della città. Questa porta ricorda la Porta del Corte, ma è molto più grandiosa. L'apertura dell'entrata ha la forma di un arco. Il tetto poggia su una travatura aperta. Il portale dell'ex Palazzo del Vescovo ci mostra un'indubbia ricchezza nei particolari. Si rassomigliano molto il portale della guardiola, situata nell'ala destra del Palazzo Prettorio (1481) e il portale tra i resti della casa distrutta di Via Sabini.

L'unico edificio rinascimentale che tende verso l'alto è la casa a tre piani della famiglia Longo, mentre le altre due, già menzionate, sono chiaramente longitudinali e non mostrano la minima tendenza a protendersi verso l'alto.

Il Palazzo De Belli è uno dei più importanti per lo sviluppo ulteriore dell'architettura di Capodistria e della Riviera Slovena in generale. Questo è il primo edificio in cui l'asse principale viene messo in rilievo chiaramente, senza alcun mezzo frenante, e ciò non con dei particolari accorgimenti, ma con la sola formazione della massa edile. La parte centrale del palazzo a due piani si innalza per un altro piano, che questa volta (la prima dopo il Fontico) termina in un frontale triangolare. L'espressione dei particolari architettonici rimane rinascimentale. Considerando che il Palazzo De Belli nacque nella seconda metà del '500, anche il suo successore, il Palazzo Belgramoni-Tacco, non può essere molto più recente, siccome in fondo, nonostante l'elaborazione ricca della facciata, non dimostra alcun particolare progresso nell'abbozzo rispetto al Palazzo in Via Cankar.

Quando poi, all'inizio del '600 il barocco comincia a esprimersi con tutta la sua forza, non riuscirà mai, in tutto il suo decorso, a superare essenzialmente ciò che era stato già delineato dal Palazzo De Belli con la sua organizzazione

della massa edile, e dal Palazzo Belgramoni-Tacco con il suo carattere pittoresco e la fine elaborazione della facciata. Durante due secoli il barocco non tentò una sola volta di liberarsi di una facciata bidimensionale.

La maggior parte degli esempi architettonici che nascono allora, con l'eccezione del Collegio dei Nobili e la Capitaneria di Porto, è di carattere privato. Solo di alcuni conosciamo la data di costruzione, per gli altri invece ci aiutiamo valutando la disposizione stilistica.

Lo sviluppo del barocco può essere seguito tramite il modesto Palazzo Tutto ex Gavardo (estesa costruzione a un piano, senza accenti particolari, che oggi è restaurato non molto bene), il Palazzo Gravisi-Butturai (che presenta delle forti analogie con il Palazzo Belgramoni-Tacco), alcuni palazzi con meno pretese, che distano dal centro della città in senso stretto, palazzi in posizione dominante, sia pure modesta come il Palazzo della famiglia Barbabianca, situato all'altezza del primo bivio di Via Calegaria, e il Palazzo Gerosa in Via Župančič, fino al Collegio dei Nobili (il primo esempio di barocco a Capodistria con una coerente organizzazione dello spazio interno) e il Palazzo della famiglia Carli in Via Župančič (con un'elaborazione eccezionalmente plastica della facciata del cortile).

Nel 1710 fu costruito il Palazzo della famiglia Gravisi-Butturai che si distingue per la ricchezza degli elementi decorativi. Oltre alla parte centrale che accentua, con due trifore e con la travatura particolare la disposizione centrale dell'edificio, l'elemento di maggior interesse è costituito dalle finestre del primo piano che hanno volte a segmento terminanti in un motivo che rappresenta una pigna stilizzata. L'ornamento sotto la finestra è concepito quasi in stile rococò, però la tavola convessa, contornata di viticci, non risalta per niente dalla parete. Anche sotto le finestre del secondo piano troviamo lo stesso ornamento. Nonostante la vivace decorazione (che non abbiamo ancora riscontrato) l'esterno della casa ha un aspetto austero, perché tenta di portare nel l'edilizia di Capodistria una nota che, ad eccezione della casa Barbabianca in Via OF, è destinata a rimanere senza eco. Evidentemente un'architettura troppo mossa non piaceva a Capodistria, preferiva lo stile freddo ma grandioso.

Di questo tipo è senz'altro il Palazzo Brutti in Piazza della Rivoluzione. In fondo si tratta solo di una riproduzione arricchita di Palazzo Tacco. La disposizione dei piani è assolutamente uguale, gli assi delle finestre si allontanano nello stesso modo da quello centrale. Solo l'asse centrale, con una finestra accentuata sotto il tetto, viene delineato più coerentemente. La decorazione però è di tutt'un altro tipo e anche l'effetto della trifora centrale viene svalutato da una parete intermedia. È interessante la gerarchia dello sviluppo delle finestre che ai margini sono segmentate, vicino all'asse sono triangolari e quelle centrali hanno una fronte segmentata e interotta. Le balaustre delle finestre laterali sono sostituite da tavole di pietra; un elemento nuovo appare in cima alle finestre, sotto la rifinitura e cioè un rilievo rappresentante scene del Vecchio Testamento. A differenza degli altri edifici, la scala questa volta è situata nell'asse. Il palazzo fu costruito nel 1714, su progetto dell'architetto Giorgio Massari.

D'ora in poi il barocco non può giungere più a dimensioni più ricche e a soluzioni più originali. Pare che il Palazzo Barbabianca in Via OF rappresenti l'ultimo edificio barocamente mosso nel vero senso della parola. Qui vediamo la trifora del balcone con un forte architrave che è forse il più accentuato di Capodistria. L'elemento nuovo è costituito dagli scudi sotto le finestre, che già cominciano a staccarsi dal muro a differenza di quelli del Palazzo Gravisi dove costituiscono la parte increspata del muro. Forse non è un caso, che questa unica eco che viene dal Palazzo Gravisi, si ritrovi proprio nel Palazzo Barbabianca i cui proprietari avevano con i precedenti stretti legami famigliari.

Il «paolano» e il pescatore di Capodistria durante il periodo barocco non potevano più seguire lo sviluppo dello stile se non nei particolari, che però in architettura non hanno una grande influenza. L'edificio barocco, nel vero senso della parola, rimane di dominio esclusivo delle famiglie più ricche le quali però, senza una vera eco nelle case più modeste, non poterono naturalmente modificare l'aspetto medioevale di Capodistria.

Tradotto da
Nina Souvan

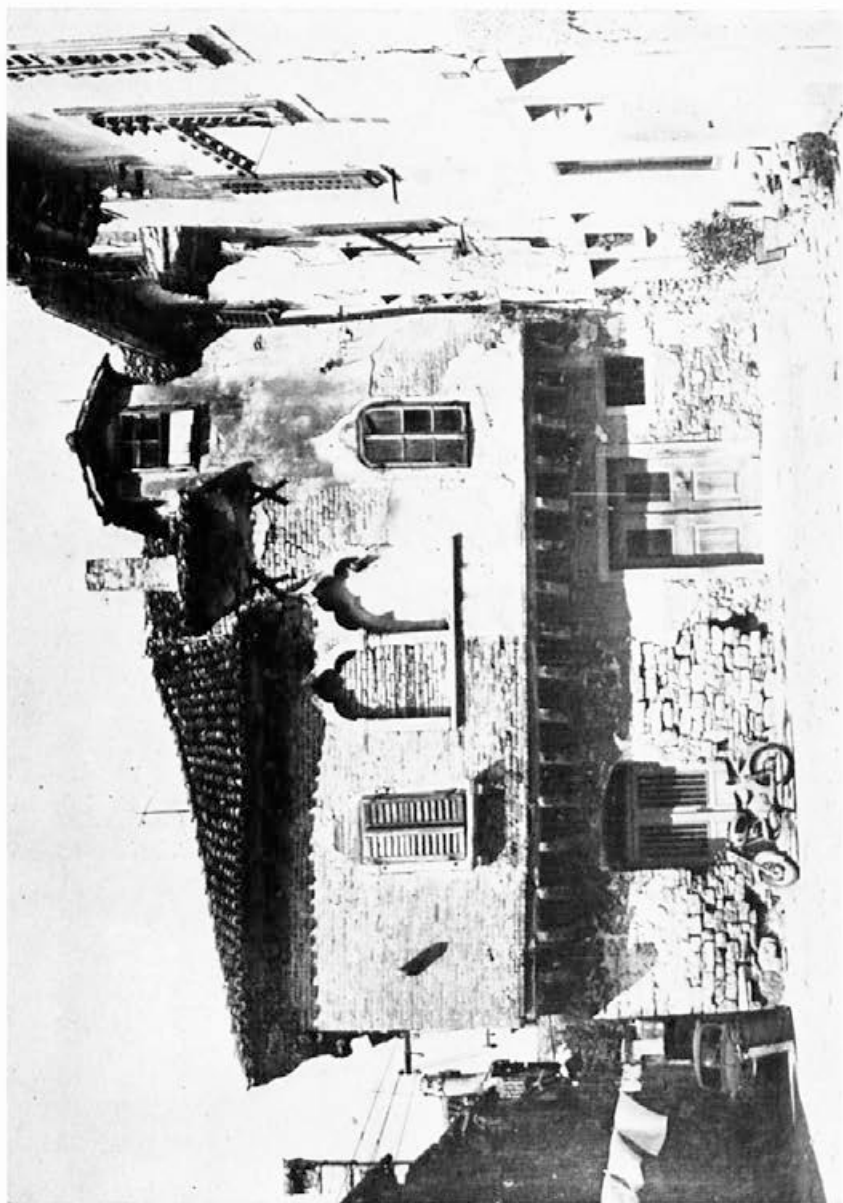

Sl. 1. Koper, Hiša Percauz

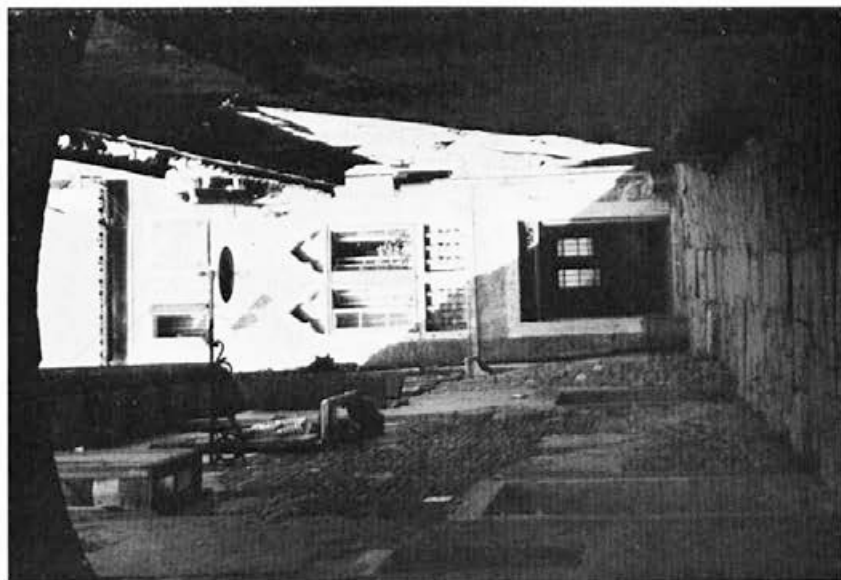

Sl. 2. Koper, Stavba na Ribškem irgu (št. 9)

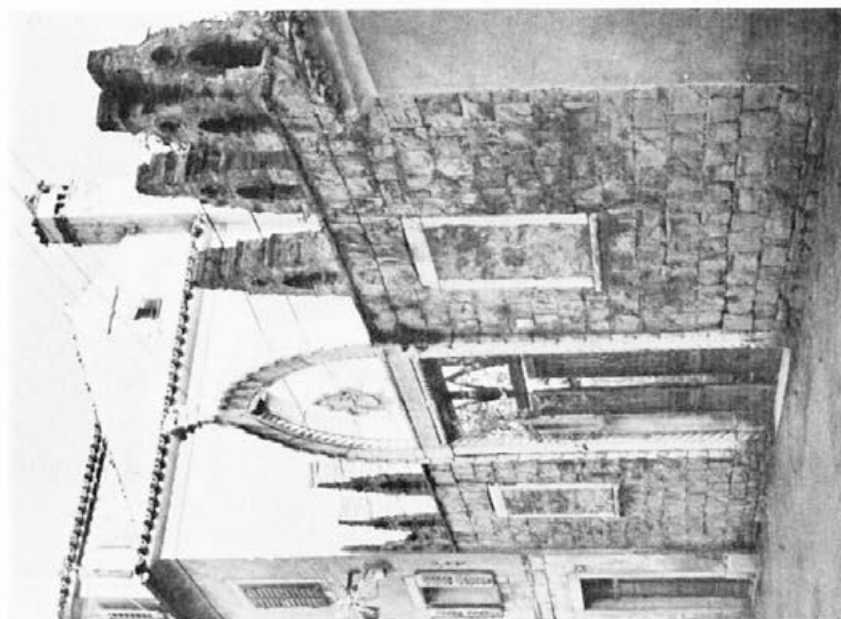
Sl. 3. Koper, Hiša Sauro

Sl. 4. Koper, Hiša na Gramscijevem trgu

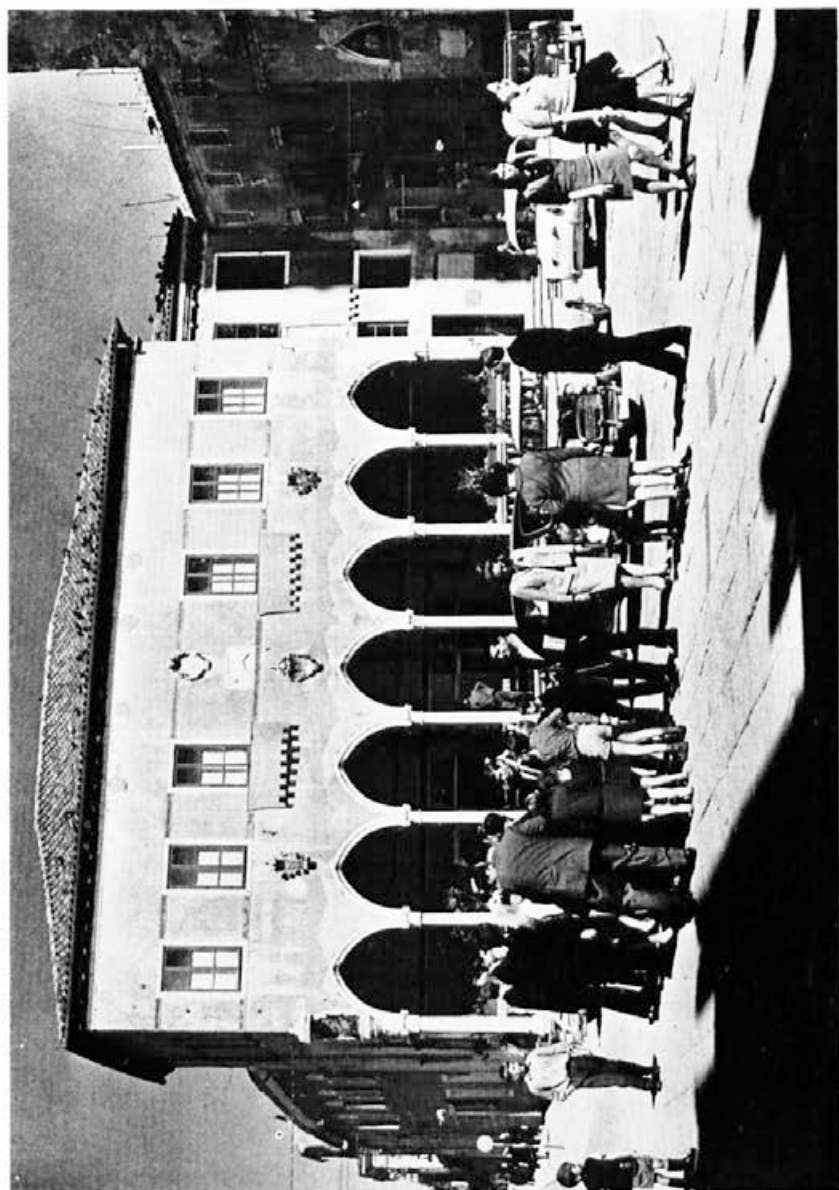
Sl. 6. Koper, Hiša Filiputti

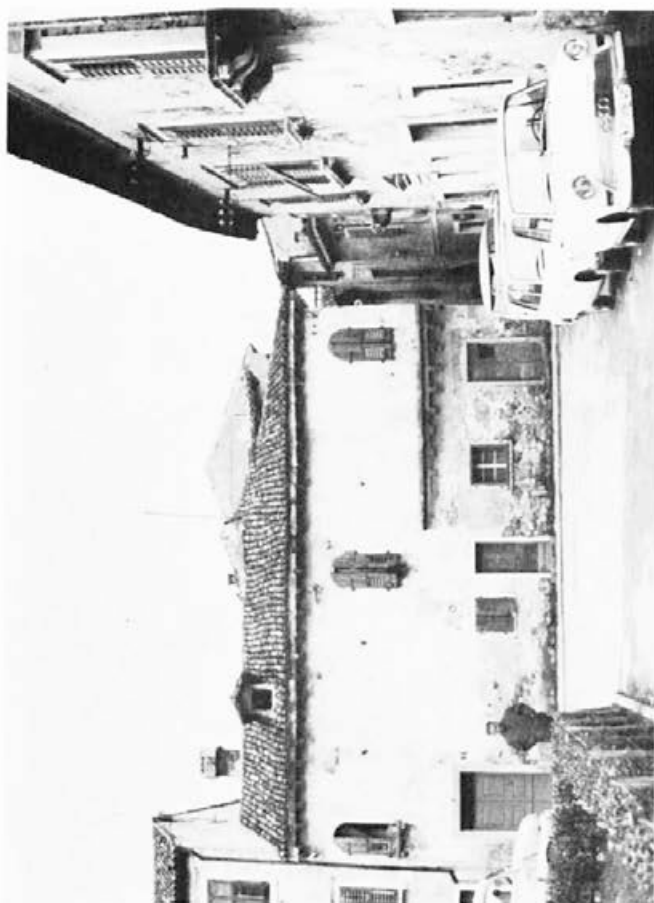
Sl. 5. Koper, Verzijev portal

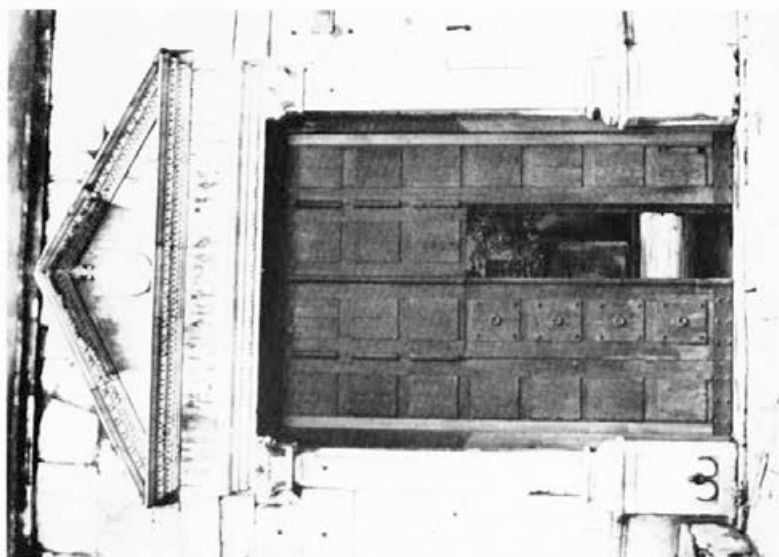
Sl. 7. Koper, Pretorska palača

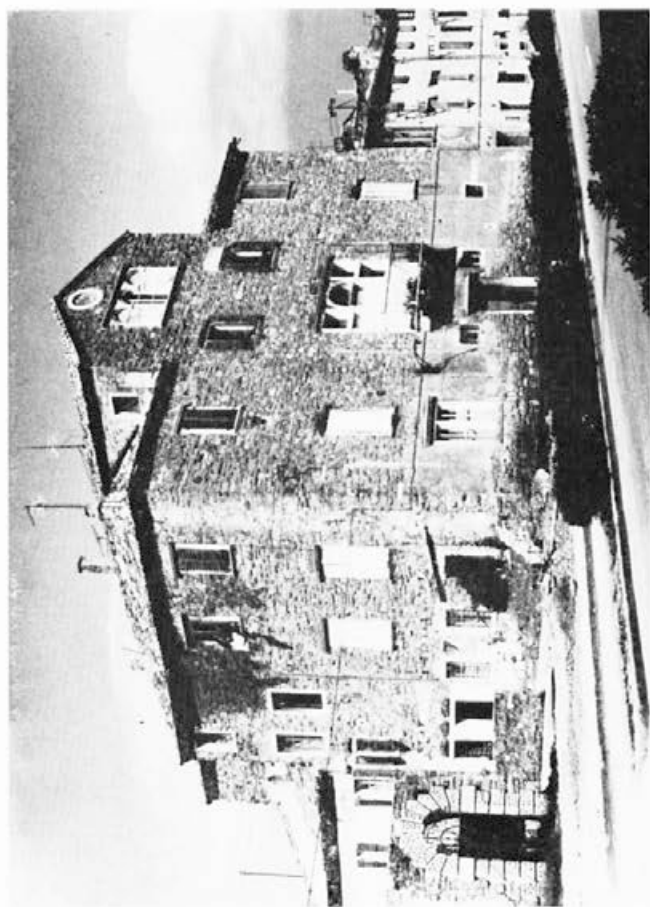
Sl. 8. Koper, Loggia

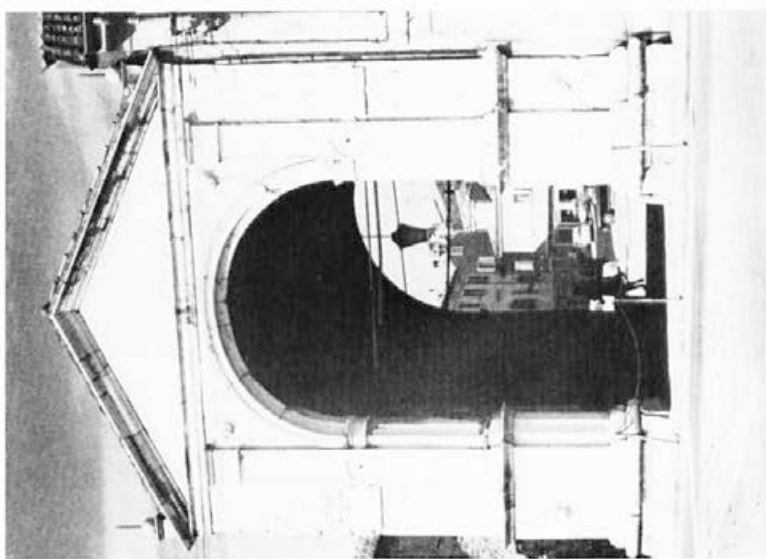
Sl. 10. Koper, Hiša na vogalu Gallusove in Ulice stare pošte

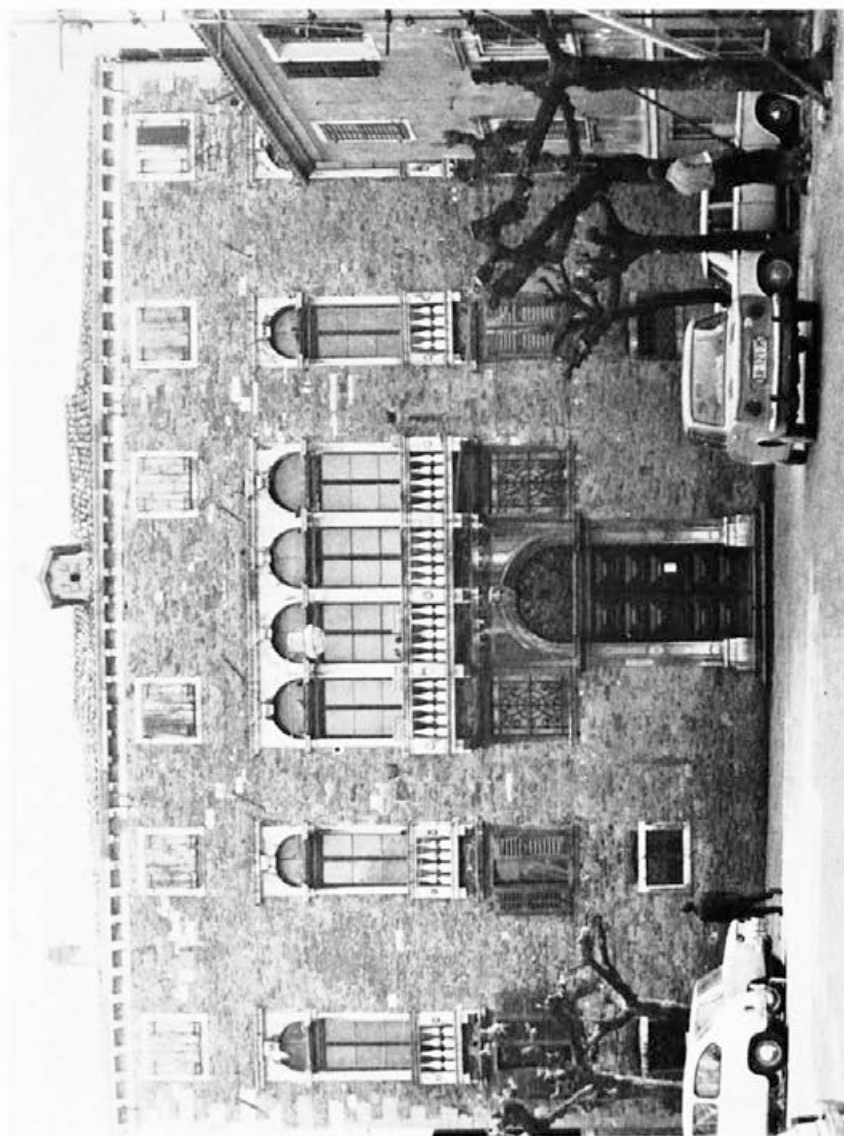
Sl. 9. Koper, Porta del Corte

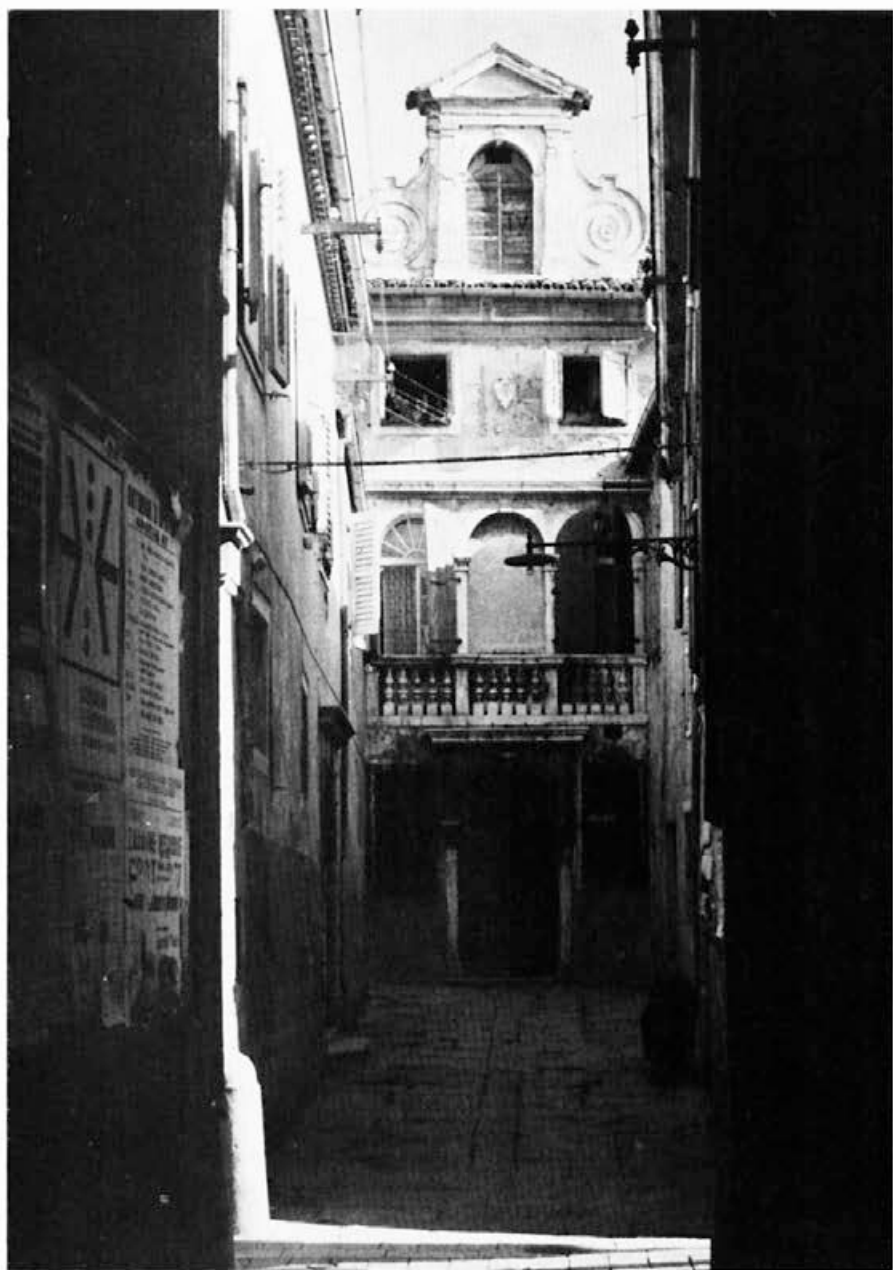
Sl. 12. Koper, Palača družine de Belli

Sl. 11. Koper, Mudina vrata

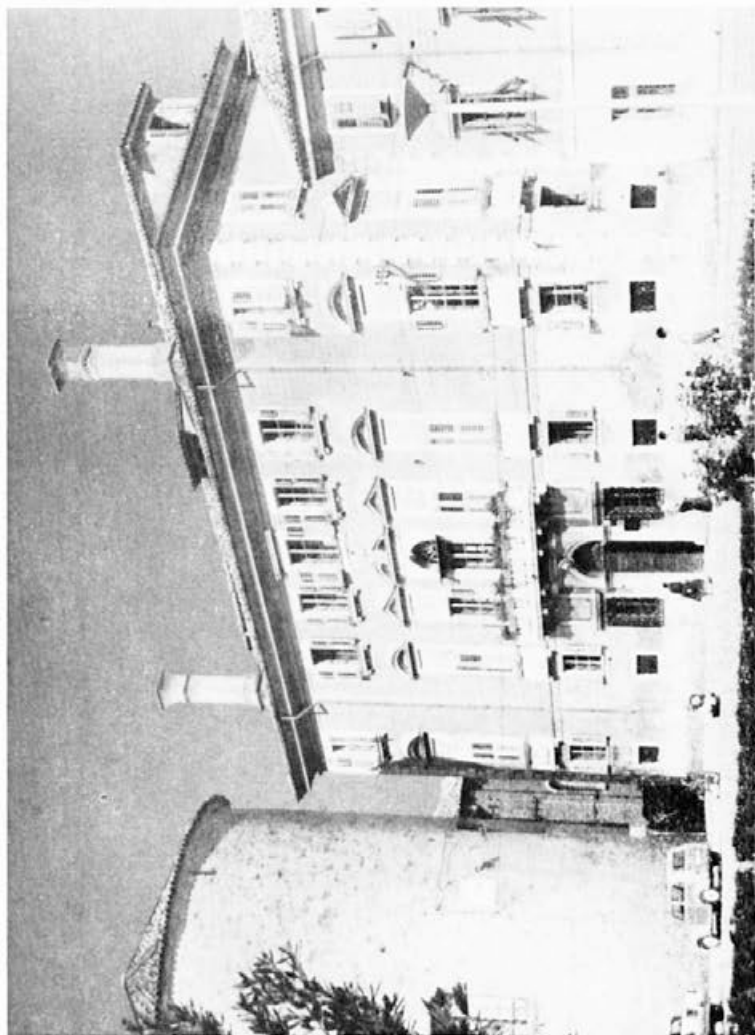
Sl. 13. Koper, Palača Belgramoni-Tacco

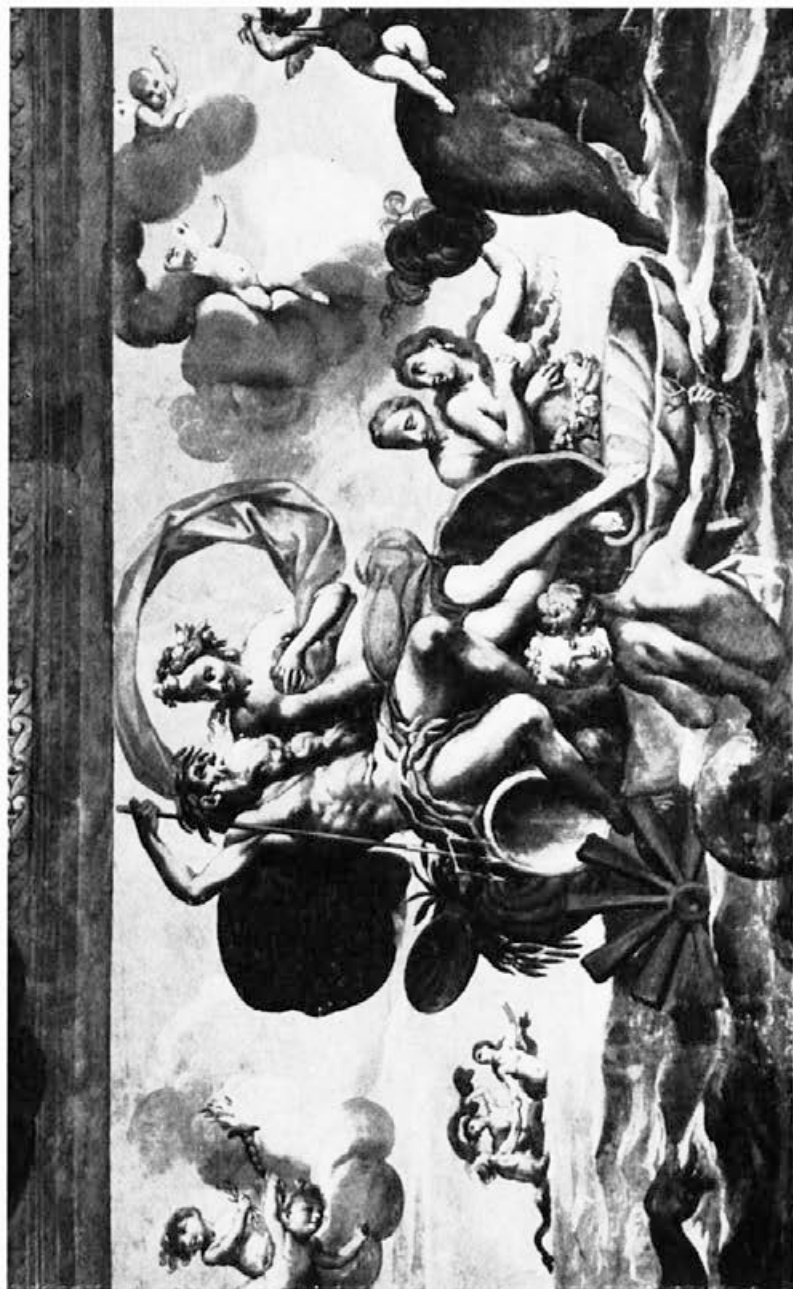
Sl. 14. *Koper*, Palača Barbabianca v Čevljarški ulici

Sl. 15. Koper, Palača Gravisi-Barbabanca

Sl. 16. Koper, Palača družine Brutti

Sl. 1. Brežice — obok (Neptun in Amfiritra)